

ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΤΟ ΑΓΑΘΟ ΣΤΟ ΓΟΡΓΙΑ

Η φιλοσοφική άνάλυση τῆς πνευματικῆς ζωῆς του ἀνθρώπου μᾶς δύναγει από συμπέρασμα ότι η ἔνιαία κι^ρ ἀδιαίρετη ἀνθρώπινη συνείδηση ἔχοντας είναι στὴ δράση τῆς μὲ διάφορες μορφές: θεωρητική, ἡθική, καλαισθητική, θρησκευτική.

Στὴν πρώτη περίοδο τῆς πνευματικῆς ζωῆς του ὁ ἄνθρωπος είναι περισσότερο θεωρητικός. Προσπαθεῖ νὰ ξεσκεπάσῃ τὸ μυστήριο τῆς φύσης που τὸν τριγυρίζει καὶ νὰ νιώσῃ τὴν οὐσία τοῦ κόσμου. Ἡ προσωκρατική φιλοσοφία είναι μεταφυσική τῆς οὐσίας.

Ἡθική κατεύθυνση παίρνει ὁ ἀνθρωπος ἀργότερα ὅταν ὠριμάζῃ περισσότερο πνευματικά. Τότε νιώθει τὴν ἀνάγκη νὰ στραφῇ πρὸς τὰ μέσα καὶ νὰ ἐλέγξῃ τὴν πράξη του. Αὐτὸς ἔκανε ὁ Σωκράτης. Ἀφησε κατὰ μέρος τὴν φύση κι^ρ ἔβαλε τὸν ἀνθρώπο σὰν πρόβλημ^ό ἀπὸ τὴν ἡθική του μεριά κι^ρ ἀπὸ τὴν ἀποψη^ό αὐτὴ θεωρεῖται θεμελιωτής τῆς ἡθικῆς σὰν ἐπιστήμης φιλοσοφικῆς. Ἡ ἡθική, σὰν φιλοσοφική ἐπιστήμη ἀναλύει τὶς ἀρχές που διέπουν τὴν πράξη του ἀνθρώπου καὶ τοὺς σκοπούς που ἐπιδιώκει. Ἀντικείμενό της ἀποκλειστικά η ἀνθρώπινη συνείδηση, γιατὶ μόνον αὐτὴ ἀπὸ τὴν φύση της βρίσκεται σὲ διαρκῆ ἀνταγωνισμὸς ἐσωτερικῶν δυνάμεων κι^ρ είναι ὑποχρεωμένη νὰ διαλέγῃ ἀνάμεσα σὲ πολλὲς κατευθύνσεις. Μόνον ὁ ἀνθρωπος βρίσκεται κάθε στιγμὴ ἀνάμεσα στὴν ἀλήθεια καὶ τὴν πλάνη. Ἡ φύση, δργανική κι^ρ ἀνδργανη βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν σφαῖρα τῆς ἡθικῆς. Τὸ ἴδιο κι^ρ οἱ θεοὶ τῆς ἀρχαίας μυθολογίας κι^ρ οἱ ἄγιοι τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἐναὶ ὃν ἀπόλυτα λογικὸ χωρὶς στοιχεῖα συγκαισθηματικά θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ ποῦμε ἐπίσης ἔξω ηθικὸ ἀφοῦ η συνείδησή του θάτανε χωρὶς ἀντινομίες. Ἀντικείμενο τῆς ἡθικῆς λοιπὸν είναι ὁ ἀνθρωπος σὰν ὃν φυσικο-πνευματικὸ κι^ρ ἡθικὴ είναι η προσπάθειά του νὰ λευτερωθῇ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς φύσης χωρὶς βέβαια νὰ φθάσῃ στὴν δρυησή της, ἀλλὰ μορφώνοντάς την μὲ τὴ βοήθεια τοῦ λογικοῦ.

Στὴν τόσο δύσκολη αὐτὴ προσπάθειά του ὁ ἀνθρωπος ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ μέτρο σταθερὸ γιὰ τὸ τί είναι ἀγαθό καὶ τί κακό· τί πρέπει νὰ διαλέξῃ σὰν δρθὸ καὶ τί νἀποφύγῃ σὰ λαθεμένο. Στὰ πρῶτα της βῆματα η ἡθικὴ σκέψη στηρίχτηκε ὡς πρὸς τὸ ἐπίμαχο αὐτὸς Κήτημα σὲ βάση βιολογική. Μὲ τὴν προϋπόθεση πὼς ὁ ἀνθρωπος σὰ φυσικὸς δργανισμὸς

δὲν διαφέρει ἀπὸ ταλλαζῶα, μετάφερε τὴ γενικὴ τάση τοῦ ζώου γιὰ τὸ εὐχάριστο ἀπὸ τὴ φύση στὴν ήθική. Ἔτσι, σκοπὸς τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ὥριστηκε ἡ ἡδονή, που φέργει στὴν ἀτομικὴ εὐδαιμονία. Ἀφοῦ ἡ φύση μᾶς σπρώχνει στὸ εὐχάριστο, πρέπει κι ἐμεῖς νὰ βογθήσουμε τὴ φύση μὲ τὴ θεόληση. Ἡ ἀρετή, πρέπει νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν ἡδονή. Αὐτὴ εἶναι ἡ εὐδαιμονιστικὴ θεωρία, που στὴν σύστα παίρνει μέσα τῆς καὶ τὸ νεώτερο κοινωνικὸ εὐδαιμονισμὸ καὶ ωφελιμισμό. Ἡ ἄλλη ήθικὴ θεωρία εἶναι ἡ ἀξιολογική, που θέτει γιὰ ἀγαθὸ τὴν ἀξία τῆς προσωπικότητας ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὴν εὐδαιμονία. Ἡ ἀρχαία ήθικὴ ἡταν εὐδαιμονιστική. Ἀκόμα κι ἡ Στωϊκὴ ήθικὴ κι ἡ ήθικὴ τοῦ Ἀριστοτέλη δινούν μεγάλη σημασία στὸ λογικὸ στοιχεῖο τοῦ ἀνθρώπου ὅχι γιατὶ ἀξίει αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ γιατὶ φέρνει στὴν εὐδαιμονία.

Ἐξαίρεση κάνει ἡ ήθικὴ τοῦ Σωκράτη καὶ τοῦ Πλάτωνα. Ἡ ἀρετὴ γιαυτοὺς ἀρχίζει πέρι ἀπὸ τὴν ἡδονὴ καὶ τὴ λύπη. Τὸ ἀγαθὸ δὲν δρίζεται σὰν κάτι εὐχάριστο ἡ ωφέλιμο στὴ ζωή, ἀλλὰ σὰν ἀγαθὸ τῆς ψυχῆς, που τὴν ἀνυψώνει καὶ τὴν τελειοποιεῖ. Κι ἀφοῦ μὲ τὴν ἀπόκτηση τοῦ ἀγαθοῦ φτάση στὴν τελειοποίηση τῆς ἡ ψυχὴ τέτε ἔρχεται κι ἡ εὐδαιμονία σὰν ἀμεσο ἐπακολούθημα. Ἡ ήθικὴ τοῦ Πλάτωνα, που ἔγας σημαντικές σταθμός τῆς διάλογος «Γοργίας» θὰ μᾶς ἀποσχολήσῃ παρακάτω. Βγαίνει μὲ συνοχὴ ἀπὸ τὴν ήθικὴ τοῦ Σωκράτη.

«Οχι τὸ ζῆν, ἀλλὰ τὸ ὀρθῶς ζῆν» εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ Σωκράτη. Αὐτὸς ὁμως τὸ «ὀρθῶς ζῆν» ἡ ἀρετὴ τοῦ ὀρθολογιστῆ Σ. δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ στηρίζεται στὴ γνώση. Ο Σ. τὸν κανόνα τῆς ἐμπειρικῆς τέχνης: «γιωρίζεις ἄρα μπορεῖς» τὸν μετέφερε καὶ στὴν ήθική. Ἀφοῦ στὶς ἐξωτερικὲς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου, σκέφτηκε, κυριαρχεῖ ἡ γνώση, πολὺ περισσότερο θάπρεπε νὰ γίνεται αὐτὸ στὶς ἐσωτερικές του ἐνέργειες, τὴν πρακτικὴ του συνείδηση. Αὐτὸς ὁμως δὲ γινόταν, γιατὶ ζπως εἶχε παρατηρήσει στὶς καθημερινές του συζητήσεις, κανεὶς δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ δώσῃ λέγο γιὰ τὶς κρίσεις καὶ τὶς πράξεις του. Κάθε τέχνη ἔχει τὴν εἰδικὴ τὴν ἀρετὴ (ἴκανότητα) καὶ τὸν εἰδικὸ τῆς ἀνθρωποῦ μόνο γιὰ τὴν πραγματικὰ ἀνθρώπινη, τὴν ήθικὴ ἀρετὴ, δὲν μπορεῖ νὰ βρεθῇ εἰδικὸς κι αὐτὸς γιατὶ στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐμπειρικῆς τέχνης δὲν σκοπὸς εἶναι ἐκ τῶν προτέρων γνωστός, ἐνῷ στὴν ήθικὴ ζητιέται δ σκοπός, ἡ ἀρχὴ τῆς πράξης τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὴ ἡ ἀναζήτηση τῆς ἀρχῆς εἶναι δ μεγάλος γεωτερισμὸς τοῦ Σωκράτη. Μὰ γιαυτὸ δὲν ἔφτανε ἡ γνώση που προερχόταν ἀπὸ τὴν ἐμπειρία. Ο Σ. ζητοῦσε μὰ πιὸ ριζικὴ θεμελίωση τοῦ σκοποῦ τῆς πράξης τοῦ ἀνθρώπου. Νὰ καθορίσῃ ὁμως τελειωτικὰ αὐτὸ που ζητοῦσε δὲν μπόρεσε. Ο Σωκράτης δὲν ἔφτασε παραπάνω ἀπὸ τὴν ὑπόδειξη τοῦ τυπικοῦ καθορισμοῦ τῆς ἔννοιας.

Τὴ συνέχιση τοῦ δύσκολου ἔργου ἀναλαβαίνει δ μαθητὴς πατώντας σὲ ἀχνάρια τοῦ δασκάλου. Ο Πλ. προσπαθεῖ νὰ φέρῃ τὴν ἀναζήτηση τῆς ἀρχῆς ἀπὸ τὴν ἐμπειρία στὴν ήθική, νὰ θεμελιώσῃ τὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς καὶ σύμφωνα μάντεν νὰ κανονιστῇ ἡ δράση τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸς φαίνεται στοὺς διαλόγους ἀπὸ τὸν Πρωταγόρα ὡς τὸ Γοργία, που περιο-

φέζονται στὰ ζητήματα τῆς ηθικῆς. Στὸν Πρωταγόρα, ὅπου γίνεται συζήτηση γιὰ τὸ ἂν ἡ ἀρετὴ μπορεῖ νὰ διδαχτῇ ἢ ὅχι, ἡ γνώση εἶναι ἡ βάση τῆς ἀρετῆς (ποιὰ δύμως γνώση δὲν καθορίζεται). Στὸ Λάχητα μπαίνει τὸ θέμα τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ ἑνιαίου τῆς ἀρετῆς. Ήέφτει ἡ διαίρεση τῆς ἀνδρείας σὰν μέρους τῆς ἀρετῆς μένει δύμως αὐτὴ ἑνιαία πάνω ἐπὶ βάση τῆς γνώσης.¹⁰ Ο διάλογος αὐτὸς λέγει κατηγορηματικὰ ἐτι ἡ γνώση στὴν δποίᾳ στηρίζεται ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι γνώση τοῦ πετυχημένου διπολογισμοῦ τῆς συνέπειας τῆς πράξης μας στὸ χρόνο, μὰ ἡ γνώση τοῦ ἀγαθοῦ περὶ εἶναι ἔνα καὶ ἀμετάβλητο γιὰ ὅλους τοὺς αἰῶνες. Στὸ Χαρμίδη γίνεται πάλι προσπάθεια νὰ δριστεῖ μιὰ εἰδικὴ ἀρετὴ: ἡ σωφροσύνη. Μὰ σὰν ἀποτέλεσμα τῆς ἔρευνας δὲ μένει παρὰ ἡ λογικὴ ἔννοια τῆς ἀρετῆς γενικὰ δπως καὶ στὸ Λάχητα. Ἐδῶ δύμως δρίσκουμε κι¹¹ ἔνα γέο στοιχεῖο: τὴν ἔννοια τοῦ γνῶντος σαύτον. Ἡ ἀρετὴ δὲ στηρίζεται σ¹² δποιαδήποτε γνώση, ἀλλὰ στὴ γνώση τοῦ ἑαυτοῦ μας. Καὶ ἔρχεται ὕστερα ἐ Μένων γιὰ νὰ φένη φῶς στὴν ὥς τὰ δῶ πορεία. Ἡ γνώση δρίζεται σὰν ἀνάμνηση καὶ ἀνάγεται στὴν πηγὴ της τὴν αὐτοσυκείδηση. Ἐτσι λύνεται κι¹³ ἡ ἀντίθεση τοῦ Πρωταγόρα: ἡ ἀρετὴ εἶναι γνώση κι¹⁴ δύμως δὲν μπορεῖ νὰ διδαχτῇ, γιατὶ μὲ τὴ νέα σημασία τοῦ διδάσκω (διεγείρω στοὺς ἄλλους τὴν ἀνάμνηση μὲ τὴ μέθοδο τῆς διαλεκτικῆς) εἶναι δυνατὸ νὰ διδάξῃ καὶ νὰ διδαχτῇ κανεὶς τὴν ἀρετὴ. Κοντὰ πολὺ στὸ Μένωνα εἶναι ὁ Γοργίας ὁ πρῶτος θεμελιώδης διάλογος τοῦ Πλάτωνα. Οἱ ηθικές του ἰδέες γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ παρουσιάζονται γὰν ἀρχὲς ἐπιστημονικὰ θεμελιωμένες κι¹⁵ ἀκαταμάχητες. «Κατέχεται καὶ δέδεται καὶ εἰ ἀγροικότερὸν τι εἰπεῖν ἔστι, σιδηροῖς καὶ ἀδαμαντίνοις λόγοις» . . . λέγει μὲ τὴ συνηθισμένη δυνατή του ἔκφραση ὁ ίδιος (Γορ. 509 A). Προσπαθεῖ νὰ ποκτήσῃ γιὰ τὴν ηθικὴ του βάση μὲ κῦρος ἀντικειμενικὸ γιὰ νὰ παρουσιαστῇ σὰν κοινωνικὸς ἀναμορφωτὴς ἀπὸ τὸ σταθερὸ τῆς βάθρο. Τὰ εἰδῶλα τῆς ἐποχῆς γκρεμίζονται ἀλύπητα τὸ ἔνα ὕστερ¹⁶ ἀπὸ τἄλλο καὶ ζωογόνα προβάλλει ἀνάμεσ¹⁷ ἀπὸ τὰ ἔρεπιά τους ἡ πραγματικὴ ηθικὴ ζωὴ μὲ τὸ δρόμο τῆς φιλοσοφίας.

Σκοπὸς τοῦ διαλόγου ἡ ἀπάντηση στὸ αἰώνιο πρέβλημα ποὺ μπαίνει ἡμεῖς γιὰ τὰ μπροστὰ σὲ κάθε ἀνώτερη ψυχὴ: ποιὸς ὁ προσρισμὸς τοῦ ἀνθρώπου στὴ ζωὴ; ποιὸς ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς; πῶς διωτέον; Ἡ ἐποχὴ ποὺ γράφηκε (393 ἢ 92) γεμάτη ἀνησυχία. Ἡ κυρίαρχη στὸ θεωρητικὸ ἐπίπεδο σχετικότητα τῶν σοφιστῶν εἶχε κλονίσει τὴν πίστη στὶς παραδομένες ἀξίες κι¹⁸ σὶ ηθικὲς συνέπειές της πρόβαλλαν ὀλέθριες. Ἡ πολιτικὴ ζωὴ πάλι, μὲ τὸν ξεπεσμὸ τῆς δημοκρατίας εἶχε καταντῆσει ἐλατήριο γιὰ καλλιέργεια τῆς ρητορικῆς σὰν μέσου γιὰ δύναμη κι¹⁹ ἐπικράτηση. Τὸ πολιτικὸ ἔγκλημα τοῦ 399, ἡ ἀδικη δίκη τοῦ μοναδικοῦ ἀνθρώπου τὸν κάνει νὰ πιστέψῃ δτι στὴ συνείδηση τῶν συγχρόγων του βασιλεύει ἡ πιδ φοβερὴ σύγχιση γιὰ τὸ τί εἶναι κακὸ καὶ τί καλό.

Πονεῖ γιὰ τὸ κατάντημα κι²⁰ ἀνησυχεῖ γιὰ τὴν τύχη τῶν νέων. Μπροστά τους πλατὺς κι²¹ εὔκολοδιάβλητος ἀπλώνεται ὁ δρόμος πού ἀναίσαν σὶ θεωρίες τῶν σοφιστῶν καὶ τὸ τέρμα τόσο ἐλκυστικό. Τὸν κίνδυνο τῆς

ψυχικής διαιφθορᾶς οὔτε κάν τὸν ὑποπτεύονται. Ὁ Πλάτων γιώθει τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐπέμβῃ ἐνεργητικά. Τὸ πρῶτο λοιπὸν αὐτὸν σταθερὸ βῆμα γιὰ κοινωνικὴ μεταρρύθμιση μὲ βάση τὴν λογικὰ θεμελιωμένη ἡθικὴ του γίνεται στὸ Γοργία κι' δλοκληρώνεται στὴν Πολιτεία.

Ἄπὸ καλλιτεχνικὴ ἀποφη δὲν εἶναι λιγότερο σπουδαῖος ὁ διάλογος. Ἡ ἀρχὴ του λίγο κρύα, μπορεῖνὰ πῆ κανεὶς, μὲ τὴ συζήτηση γιὰ τὴ ρητορική, μὰ σιγὰ σιγὰ γεμίζει ἐνδιαφέρον δπως μᾶς σέρνει χωρὶς νὰ τὸ κατεκλάδουμε ὡς τὰ πιὸ βαθιὰ ἡθικὰ προβλήματα ποὺ ἐγγίζουν τὴν ψυχὴ μας. Ἔθουσιαζόμαστε μαζύ του γιὰ τὴν πρώτη σοβαρή του ἀγακάλυψη καὶ πικραινόμαστε γιὰ τὸ θάνατο τοῦ δασκάλου, ποὺ τόσο πρόσφατο τὸν ἔχει μέσον του. Ἡ προσωπικότητα τοῦ Σωκράτη γοητευτικὴ δπως πάντα ξεχνεῖ δλόγυρα ἕνα ρεῦμα ἡθικότητας ποὺ διαπερνᾷ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν υρατεῖ σὲ θαυμασμό. Νὰ μὲ δλίγα λόγια τὸ περιεχόμενο τοῦ Γοργία. Ὁ Σωκράτης συναντᾷ στὸ σπίτι τοῦ Καλλικλῆ τὸ Γοργία καὶ σύμφωνα μὲ τὴ συνήθειά του τὸν ἐρωτᾷ γιὰ τὸ ἐπάγγελμά του. Ὁ Γοργίας ἀπαντᾷ πώς εἶναι: ἡ ρητορικὴ κι' ὁ Σωκράτης τὸν παρακαλεῖ νὰ ὄριση τὸ ἀντικείμενό της. «Ἡ ρητορικὴ εἶναι ἐπιστήμη ποὺ ἔχει τὸ κῦρος τῆς στὸ λόγο» λέγει ὁ Γοργίας. Ἐπειδὴ δμως σύμφωνα μὲ τὴν παρατήρηση τοῦ Σωκράτη ὑπάρχουν κι' ἄλλες ἐπιστήμες τῆς ἴδιας κατηγορίας, δρίζεται τὸ ἴδιαίτερό της ἀντικείμενο: ἀσχολεῖται μὲ τὸ δίκιο καὶ τὸ ἀδίκο· εἶναι δημιουργὸς πειθοῦς πιστευτικῆς καὶ τόση εἰν^τ ἡ δύναμη της, ὥστε μπορεῖ νὰντικαταστήσῃ καὶ τὶς εἰδικὲς ἐπιστήμες μπροστὰ στὸν ἀμαθό δχλο. Τὴν ἀπέραντη αὐτὴ δύναμη μπορεῖ νὰ ἔχειται λευτὴ ὁ ρήτορας καὶ νὰδικήσῃ, μὰ γιὰ τοῦτο δὲ φταίει βέβαια ἡ ρητορική, δπως δὲ φταίει ἡ πυγμαχία δην ὁ πυγμάχος μὲ τὴ γυμνασμένη του γρυθιὰ θελήσῃ νὰ σπάσῃ τὰ μουτρα τοῦ γονιοῦ του. Ὁ λιγυρισμὸς δμως αὐτὸς πέφτει μὲ μιᾶς, γιατὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ἀναγωγῆς τῆς ἡθικῆς στὴ γνώση ποτὲ δὲν ἀδικεῖ κεῖνος ποὺ ξέρει τὶ εἶναι δίκιο. Ὁ ἀνυπόμονος Πώλος νεαρὸς μαθητὴς τοῦ (Σωκρ.) Γοργία μπαίνει στὴ μέση καὶ προκαλεῖ τὸ Σωκράτη νὰ πῆ τὴ γνώμη του γιὰ τὴ ρητορική. Ὁ Σωκράτης χωρὶς δισταγμούς τὴ χαρακτηρίζει σὰν ἐμπειρία, διγλ. κάτι ἀλογο, ἀγίκανο νὰ λογοδοτήσῃ γιὰ τὸ κάθε τὶ ποὺ προσφέρει. Εἰν^τ ἕνα μέρος τῆς κολακείας, ποὺ χωρὶς τὴ γνώση καὶ μόνο μὲ τὴν αἰσθηση πετυχαίγει σὰ στόχο τὸ εὐχάριστο γιὰ τὸν ἀνθρώπο καὶ δὲ νοιάζεται γιὰ τὴν ψυχικὴ του καλυτέρεψη. «Ωστε εἶναι μονάχα κόλακες οἱ ρήτορες» λέγει ξαφνιασμένος ὁ Πώλος, «αὐτοὶ ποὺ ἔχουν τέσση δύναμη στὶς πόλεις καὶ κάνουν δτι θέλουν»; Οἱ ρήτορες δὲν κάνουν δτι θέλουν, ἀπαντᾶ ὁ Σωκράτης, ἀλλὰ δτι νομίζουνε πώς εἶναι καλό, γιατὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴ δτι κάθε ἐνέργειά μας ἀποβλέπει στὸ ἀγαθό, ἀδικοῦν καὶ κάνουν κάθε αὐθαιρεσία νομίζοντας δτι εἶναι καλὸ αὐτὸ ποὺ κάνουν ἐνῷ στὴν πραγματικότητα εἶναι κακό. Κι' ὅστερα, δην παραδεχτῇ κανεὶς πώς ἡ δύναμη εἶναι ἀγαθὸ γιαῦτὸν ποὺ τὴν ἔχει, πὼς μπορεῖ νάχη πραγματικὴ δύναμη ἔνας ποὺ ἐνεργεῖ μὲ βάση τὴν ἀπατηλὴ δόξα χωρὶς τὸ κριτήριο τοῦ νοῦ; Ἡ τέτοια φαινομενικὴ δύναμη προνόμιο ρη-

τόρων καὶ τυράννων εἶναι ἐπόμενο νὰ ἀδικῇ πολλὲς φορές, γιαύτο ὁ Σωκράτης ὅχι μόνο δὲ ζηλεύει τὴν εὐτυχία τους, ἀλλὰ καὶ τοὺς καταδικάζει. "Ἐχει τὴ σταθερὴ πεποίθηση δὲι ἡ ἀδικία εἶναι τὸ μεγαλύτερο κακὸ ποὺ ὑπάρχει στὸν κόσμο καὶ προτιμᾶ νἀδικηθῆ δὲιδιος παρὰ νἀδικήσῃ ἄλλον. Ο Πωλος πιὰ τώρα γελᾷ. "Ἐχει μὲ τὸ μέρος του τὰ πράγματα ποὺ θὰ βγάλουν τὸ Σωκράτη ψεύτη.

"Ο Ἀρχέλαος δὲ τύραννος τῆς Μακεδονίας, ποὺ στήριζε τὸ θρένο του στὸ αἷμα, εἶν^τ δὲ πιὸ ζηλευτὸς ἀνθρωπος τοῦ αἰῶνα γιὰ τὴν εὐδαιμονία του. Κανένας τύραννος π^τ ἀδικησε δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εἶν^τ εὐδαιμων, λέγει ὁ Σωκράτης, γιατὶ ἡ εὐδαιμονία ἔγκειται στὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν παιδεία. Κάθε ἀδικος εἶν^τ ἐξαθλιωμένος, ἀφοῦ ἔχει τὴν ψυχή του γεμάτη ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο κακό: τὴν ἀδικία. Μόνο δὲν δεχτεῖ νὰ τιμωρῇ ἀπὸ θεοὺς κι^τ ἀνθρώπους μετριάζεται ἡ ἀθλιότητά του, γιατὶ ἡ τιμωρία ἔχει τὴ δύναμη νὰ καθαρίζῃ τὴν ψυχή ἀπὸ τὴν ἀδικία. Ή ρητορική λατέν, θὰ πρεπει νὰ βγάζει στὴ μέση τὰδικήματα τῶν ἀνθρώπων συντελώντας ἔτσι στὸν καθαρμὸ τῆς ψυχῆς κι^τ ὅχι γὰ τὰ κρύθη καὶ νὰ σώζῃ ἀπὸ τὴν τιμωρία τοὺς ἀδικους διαιωνίζοντας μιὰ ζωὴ γεμάτη ἀθλιότητα. Στὸ θόρυβο ποὺ σηκώνεται γύρω του ὕστερ^τ ἀπὸ τὸ ἀνάποδο γύρισμα μιᾶς ἀξίας μὲ τέσσο μεγάλη ίσχὺ σὰν τὴ ρητορική ἀπαντᾶ μὲ ηρεμία δὲι δὲν πρέπει νὰ τὰ βάζουν μαύτον, ἀλλὰ νὰ ἐλέγξουν δὲν μποροῦν τὴ φιλοσοφία.

Στὴν κρίσιμη αὐτὴ στιγμὴ μπαίνει στὴ μέση ὁ Καλλικλῆς καὶ μὲ εἰρωνικὴ διάθεση ἐκτιμᾶ τὴ φιλοσοφία μὲ τὸ μέτρο τῆς σοφιστικῆς: "Η φιλοσοφία λέγει, εἶναι κάτι ποὺ πρέπει νὰ πασχολῇ μόνο τοὺς νέους, ὅταν θέλουν νὰ ποκτήσουν ἀνώτερη μέρφωση. "Αν ἔνας ήλικιωμένος ἀνθρωπος ἐξακολουθεῖ νὰ καταγίνεται μαύτην διαφθείρεται ψυχικὰ δσο κιὰν εἶναι προικισμένος ἀπὸ τὴ φύση γίνεται ἀνίκανος νὰ καταπιαστῇ μὲ κάτι σοβαρό, μὲ τὴν πολιτικὴ π. χ., καὶ δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὶς κακέσουλες ἐπιθέσεις τῶν ἀλλων. Ή θεωρεῖ τοῦ Σωκράτη πάλι γιὰ τὸ δίκιο καὶ τὸ ἀδικο σὰν ἐφεύρεση τοῦ ἀνθρώπου εἶγαι ἀντίθετη στὴ φύση, γιαύτο καὶ κατεβάζει τὸν ἐλεύτερο ἀνθρωπο στὸ ἐπίπεδο τοῦ δούλου, ἐνῷ ἡ δική του θεωρία γιὰ τὸ φυσικὸ δίκαιο δίνει στὸν ἀνδρωπο τὴ λευτερία ποὺ τοῦ ταιριάζει. Σύμφωνα μὲ τὴ θεωρία του δίκιο εἶναι νὰ παίρνῃ δυνατώτερος μὲ τὴ βία τὸ ἔχει τοῦ πιὸ ἀδύνατου, νὰ κυβερνᾷ τοὺς κατώτερους καὶ νάχη πιὸ πολλὰ ἀπὸ αὐτούς. Ο Σωκράτης τὸν πιέζει μὲ τὴ διαλεκτική του καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ διμολαγήσῃ δὲι δ πιὸ φρόνιμος κι^τ ὅχι δ πιὸ δυνατὸς πρέπει νὰ κυβερνᾷ καὶ νάχη περισσότερα, κι^τ ἀργότερα νὰ περιορίσῃ τὴν ἔννοια στοὺς φρόνιμους κι^τ ἀνδρείους πολιτικούς. Προσθέτει ἀκόμα, πὼς δ τέτιος ἀρχηγὸς πρέπει νὰναι ἐγκρατής, νὰ ξέρη δηλ. νὰ κυριαρχῇ καὶ τὸν ἑαυτό του, μὰ δ Καλλικλῆς τὸ χαρακτηρίζει σὰν ήλιθιότητα καὶ ἔχθετει τὴ δική του βιοθεωρία. Σύμφωνα μὲ τὸ φυσικὸ δίκαιο δρθὸς τρέπος ζωῆς εἶναι νὰφήνη κανεὶς ἀχαλίνωτες ἔλες τὶς ἐπιθυμίες του καὶ νὰ προσπαθῇ νὰ τὶς ἴκανοποιῇ μὲ κάθε τρόπο. Σχοπὸς τῆς ζωῆς οὐενχα-

οίστηση τοῦ ἑαυτοῦ μας. Αὐτὸς εἰν^τ ἀρετὴ καὶ εὐδαιμονία. Ἡ στιγμὴ εἶναι κατάλληλη κι^τ δὲ Σωκράτης πιάνετ^ε ἀπὸ δῶ γιὰ νὰ δώσῃ τὸ πρῶτο ἐπιστημονικὸ χτύπημα στὸν κυρίαρχο ἡδονισμό. Ἀρετὴ καὶ ἡδονὴ εἶναι δυὸς πράματα διαφορετικά. Ἡ ἡδονὴ εἶναι ἔννοια κινητὴ κι^τ ἀδριστή (ὑπάρχουν ὥφελιμες καὶ βλαβερὲς ἡδονὲς) κι^τ δὲ ρόλος της στὴ ζωὴ ὑπηρετικὸς κι^τ δχι^τ κυρίαρχος. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴν δὲ τῇ θέληση τοῦ ἀνθρώπου ἐπιδιώκει πάντα τὸ ἀγαθὸ τῇ ἡδονῇ, ποὺ τῇ δέξια τῆς κρίνεται ἀπὸ τὴν ὥφελειαν τῇ βλαβήστοι^τ μᾶς φέρνει εἶναι ἀπλὸ μέσο γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ μοναδικοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς: τοῦ ἀγαθοῦ. Ἀγαθὸ εἶναι κεῖος, ποὺ ἐξ αἰτίας τῆς παθουσίας του είμαστε ἀγαθοί. Εἴμαστε ἀγαθοί ἀπὸ παρουσία μιᾶς ὁποιασδήποτε ἀρετῆς. Ἡ ἀρετὴ δύμως αὐτὴ κάθε ἐμψύχου καὶ σύμφου δὲ στηρίζεται στὴν τύχη, ἀλλὰ στὴ σύμφωνα μὲ τάξη ὁριστηταὶ καὶ τέχνη εἰδικὴ δργάνωσή του. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ψυχή, κι^τ τῇ ἀρετὴ αὐτὴ τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ σωφροσύνη. Ὁ σωφρών συγκεντρώνει ὅλες τὶς ἀρετὲς κι^τ αὐτὸς μόνο μπορεῖ γάναι εὐδαίμων. Ὁ δρθὸς τρόπος τῆς ζωῆς, λοιπόν, εἶναι ἡ ἐπιδίωξη τῆς σωφροσύνης κι^τ δχι^τ τῆς ἀκολασίας ὅπως αὐτὸς νομίζει.

“Γιτέρ” ἀπὸ τὸ σύγουρο αὐτὸς θεμέλιωμα ξαναφέρνει στὴ μέση τὸ ζήτημα τῆς ἀδικίας καὶ τιμωρίας γιὰ νὰ τὸ ἐξετάσῃ πιὰ τώρα ἀπὸ ἀποψη κοινωνικῆς διαπαιδαγώγησης. Ἀφοῦ ἀποδείχτηκε πὼς εἶναι μεγάλο κακὸ νἀδικῆ κανεὶς κι^τ ἀκόμα μεγαλύτερο νὰ μείνῃ ἀτιμώρητος σὰν ἀδικήση, τί πρέπει νὰ κάνῃ κάθε νέος γιὰ νἀποφύγῃ τὰ δυὸ μεγάλ^τ αὐτὰ κακά: Εἶναι φανερό, πὼς πρέπει νὰ εἶναι ἀρχοντας τῇ τύραννος τῇ νὰ συμπαθῇ τὴ μορφὴ τοῦ πολιτεύματος πεὺ λισχύει κάθε φορά. Μὰ ἀπὸ αὐτὸς δὲν ἔχει νὰ κερδίσῃ παρὰ νὰ διαφθαρῇ ψυχικὰ μιὰ κι^τ εἶναι γνωστὸ δτι^τ κανεὶς πολιτικὸς ποτὲ δὲ φρόντισε γιὰ τὴν ἀνύψωση τῆς προσωπικότητας τοῦ πολίτη. Ἀφοῦ στὴν πολιτικὴ θάποβλέψη κάθε νέος γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς ἀδικίας ἐπιθάλλεται γάχη γιὰ μοναδικὸ προσρισμὸ τῆς τὴν ψυχικὴ καλυτέρεψη τοῦ πολίτη κι^τ δχι^τ τὴν πρόσκαιρη εὐχαρίστησή του. Καταλήγει νὰ πῆ πὼς αὐτὸς μονάχα εἶναι πραγματικὸς πολιτικός, γιατὶ ἔχει βάλει γιὰ σκοπὸ στὴ ζωὴ του τὴν ἀγύψωση τοῦ ἀνθρώπου κι^τ δχι^τ τὴν καλοπέρασή του. Ὁ μόνος δρθὸς τρόπος ζωῆς, λοιπόν, εἶναι τῇ φιλοσοφίᾳ, εἶναι δὲ ἀγῶνας νὰ κρατιέται πάντα τῇ ψυχῇ γερή καὶ καθαρή ἀκόμα καὶ μὲ τὸ σκληρὸ μέσο τῆς τιμωρίας. Ὁ διάλογος τελειώνει μένα μῆθο γιὰ τὴν κρίση τῶν γεκρῶν ἀπὸ τοὺς δικαστὲς τοῦ “Αδη”. Μαύτὸ τὸ τρόπο καταφέρνει δὲ Πλάτων νὰ προσβάλῃ πιὸ δυνατὰ καὶ πιὸ φωτειγὰ τὴν ἡθική του θεωρία.

“Γιτέρ” ἀπὸ τὴν περίληψη αὐτὴ μπορεῖμε νὰ ποῦμε δτι^τ δυὸς εἶναι τὰ οὐσιαστικὰ σημεῖα τοῦ διαλόγου: τῇ λογικὴ θεμελίωση τῆς ἡθικῆς κι^τ δὲ δριστικὸς δρισμὸς τοῦ ἀγαθοῦ. Τὰ δυὸ σημεῖα, ὅπως βλέπει κανεὶς, συγδέονται δμεσα. Ἡ λογικὰ θεμελιωμένη ἡθικὴ δὲν μπορεῖ γάχη δυτικείμενο μεταβλητὸ καὶ ποικιλόμορφο (ἡδονή), ἀλλὰ ἐνιαῖο καὶ σταθερό.

‘Ο Γοργίας, ὅπως εἴπαμε καὶ πιὸ πάνω, εἶναι τὸ πρῶτο βῆμα τοῦ Πλάτωνα γιὰ ἐπιστημονικὴ θεμελίωση, γιαύτὸ δὲν μποροῦμε νάχουμε ἀπαιτήσεις τελειότητας. Βρίσκουμε ἐφαρμογὴ ἀρχετῶν ἀρχῶν τῆς λογικῆς, σταθερὴ χρησιμοποίηση ἐννοιῶν καὶ τῆς ἐπαγωγῆς τοῦ Σωκράτη, δὲ βρίσκουμε ὅμως ἀποδεῖξεις τέλειες ὅπως στοὺς κατοπινοὺς διαλόγους ὃπου ἔχει ἀναπτυχθεῖ ἡ διαλεκτική. Στὸ 475 Β, λέγει καὶ γορηματικὰ ὅτι πρέπει νάφήνουμε κατὰ μέρος τοὺς μάρτυρες καὶ τὶς ψηφοφορίες διαν ζητοῦμε τὴν ἀλήθεια γιὰ δποιοδήποτε ζήτημα καὶ νὰ διαβάλλουμε τὰ πράγματα σὲ ἔλεγχο λογικό. ‘Η ἀλήθεια εἶναι δυνατὸ νὰ βρεθῇ ἀν στοὺς συλλογισμοὺς μᾶς χρατοῦμε αὐστηρὴ συνέπεια προϋπόθεσης καὶ συνέπειας. Κεῖνο ποὺ δὲν ἀφήνει καρμιὰ ἀμφιβολία εἶναι δ ὅριστικὸς χωρισμὸς τῆς λογικὰ θεμελιωμένης τέχνης δηλ. τῆς ἐπιστήμης, ἀπὸ τὴν ἀπλῆ ἐμπειρία. ἡ μὲν (ἐπιστήμη) τούτου σὲ θεραπεύει καὶ τὴν φύσιν ἔσκεπται καὶ τὴν αἰτίαν ὡν πράσσει, καὶ λόγον ἔχει τούτων ἑκάστου δοῦκαι· ἡ δέτερη τῆς ἡδονῆς, πρὸς ἣν ἡ θεραπεία αὐτῇ ἔστιν ἀπασα, κομιδῆ ἀτέχνως ἐπ αὐτὴν ἔρχεται, οὔτε τι τὴν φύσιν σκεψαμένη τῆς ἡδονῆς οὔτε τὴν αἰτίαν, ἀλλὰ πηγάζει ἀπ’ τὴν αὐτοσυνείδηση. Στὴ γνώση αὐτῇ ἔρχεται νὰ δώσῃ περιεχόμενο δ Γοργίας.

Μὲ τὴ σύντομη ματιὰ ποὺ εἴχαμε ρίξει στοὺς πρώτους ἡθικοὺς διάλογους εἴχαμε φτάσει στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι γνώση ὅγι ἐμπειρική, ἀλλὰ πηγάζει ἀπ’ τὴν αὐτοσυνείδηση. Στὴ γνώση αὐτῇ ἔρχεται νὰ δώσῃ περιεχόμενο δ Γοργίας.

“Οπως εἴδαμε στὴν περίληψη, δ Σωκράτης παίρνει ἀφορμὴ γιὰ δρισμὸ τοῦ ἀγαθοῦ ἀπὸ τὴ συζήτησή του μὲ τὸν Καλλικλῆ, ἀφοῦ σύμφωνα μὲ τὴ συνήθειά του τὸν σπρώχνει γνωστοῦ ἡ θεωρία του ὡς τὶς τελευταῖες τῆς ωμὲς συνέπειες. Στὴν πρόταση τοῦ Καλλικλῆ «ἀγαθὸν ἔστι τὸ πάντως χαίρειν» ἀπηχεῖ ἡ περίφημη ἀρχὴ τοῦ ἰδρυτῆ τῆς εὐδαιμονιστικῆς θεωρίας “Ἄριστιππου «τὴν ἡδονὴν εἶναι ἀγαθὸν καὶ ἀπὸ ἀσχημοτάτων γίγνεται» κι’ ἔτσι δ Σωκράτης χτυπᾷ στὸ κέντρο. Χωρὶς κανένα δισταγμὸ χωρίζει δριστικὰ τὶς ἐννοιες ἡδονὴ καὶ ἀγαθό.

Σύμφωνα μὲ μιὰ λογικὴ ἀρχὴ δυὸ ἀντίθετες ἐννοιες δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βρίσκωνται στὸν ἴδιο τόπο καὶ χρόνο. ‘Η εὔτυχία καὶ δυστυχία π. χ. τὸ κακὸ καὶ τὸ καλό, ἡ ὑγεία κι’ ἡ ἀρρώστεια εἶναι καταστάσεις ἀντίθετες, ποὺ δ ἀνθρωπος τὶς δέχεται καὶ τὶς χάνει διαδοχικὰ καὶ ποτὲ σύγχρονα. ‘Η ἡδονὴ κι’ ἡ λύπη δμως εἶγαι δυνατὸ νὰ βρεθοῦν μαζὶ στὸν ἴδιο τόπο καὶ χρόνο· δ διψασμένος κι’ δ πεινασμένος ἀνθρωπος π. χ. γιώθει λύπη, μόλις δμως ἀρχίσει νὰ πίνη ἢ νὰ τρώῃ γιώθει εύχαριστηση. Τὴν ἴδια δηλ. στιγμὴ λυπᾶται καὶ χαίρεται, ὥστε εἶναι κάτι διαφορετικὸ τὸ ἀγαθὸ ἀπὸ τὴν ἡδονὴ.

Κι’ ἀκόμη, ὅπως ὅμορφος εἶναι κείνος ποὺ ἔχει ὅμορφιά, ἔτσι κι’ ἀγαθὸς εἶναι ὅποιος ἔχει μέσα του τάγαθὸ καὶ κακὸς κείνος ποὺ ἔχει

τὸ κακό. (παρουσία ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ). "Αν, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Καλλικλῆς ἀγαθὸς εἰν' ἡ ἥδονὴ καὶ κακὸς ἡ λύπη ἀγαθὸς εἰν' θσοι χαίρονται καὶ κακοὶ θσοι λυποῦνται. Ἀνάμεσα στὴν ἥδονὴν καὶ λύπην τοῦ ἀνθρώμου ὑπάρχει μόνο ποσοτικὴ διαφορά, γιαύτο εἰναι δυνατὸ οἱ καλοὶ καὶ οἱ κακοὶ νὰ χαίρωνται καὶ νὰ λυποῦνται στὸν ἴδιο βαθμό, μπορεῖ ὅμως καὶ περισσότερο οἱ κακοὶ· κι' ἔτσι φτάνουμε στὸ παράλογο συμπέρασμα ὅτι ὁ κακὸς κι' ὁ ἀγαθὸς γίνεται στὸν ἴδιο βαθμὸ κακὸς κιἀγαθὸς μὲ τὴν παρουσία τοῦ ἀγαθοῦ ἦν καὶ πιὸ ἀγαθὸς ὁ κακός! Νὰ λοιπόν, που φτάνει κανεὶς ὅμα παραδεχτῇ, πῶς ἀγαθὸς καὶ ἥδονὴ εἰναι τὸ ἴδιο πράμα.

"Ο Καλλικλῆς βλέποντας τὸν παραλογισμὸ του κάνει τὴν πρώτη ὑποχώρηση. Περιορίζει τὸν δρισμὸ «ἀρετὴ τὸ πάντως χαίρειν» καὶ παραδέχεται ἥδονὲς καλὲς καὶ κακές. Καλὲς εἰν' οἱ ὠφέλιμες καὶ κακὲς οἱ βλαβερὲς· ὠφέλιμες εἰναι κείνες που ἀπεβλέπουν στὸ ἀγαθὸ καὶ βλαβερὲς κείνες που ἀπεβλέπουν στὸ κακό. Τὶς καλὲς ἥδονὲς καὶ λύπες πρέπει νὰ προτιμοῦμε καὶ νὰ ποσφεύγουμε τὶς κακές. "Ωστε γιὰ τὸ ἀγαθὸ πρέπει νὰ γίνωνται ὅλα. Τὸ ἀγαθὸ εἰν' ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ σκοπὸ αὐτὸ πρέπει νὰ ὑπηρετῇ ἡ ἥδονὴ κι' ὅχι τὸ ἀντίθετο. Ή ἥδονὴ λοιπόν, ἔννοια σχετικὴ κι' ἀπλὸ μέσο γιὰ τὴν ἐπιτυχία ἐνὸς ἀνώτερου σκοποῦ. Τὸ ἀγαθὸ ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς θέλησης κι' ὅλα τάλλα μέσα γιὰ τὴν ἐπιτυχία του. "Ο δρισμὸς βέβαιος αὐτὸς τοῦ ἀγαθοῦ εἰναι ἀκόμη τυπικός, μὰ δὲν ἀργοῦμε νὰ μάθουμε καὶ τὴν οὐσία του. Καθε τεχνίτης που καταπιάνεται νὰ κάνῃ κάτι, λέει στὸ 503 Ε, ἔχει μπροστὰ στὰ μάτια του ἔνα εἰδικὸ ὑπόδειγμα· βάζει τὰ διάφορα μέρη τοῦ ἀντικείμενου σὲ τάξη καὶ ἀναγκάζει τὸ ξνα νὰ προσαρμοστῇ στὸ ἄλλο, ὡς που πετυχαίνει νἀποτελέση σύνολο συστηματικὰ ὡργανωμένο. Αὐτὸ τὸ διαχριτικὸ στοιχεῖο τῆς τάξης εἰναι κείνο που κάνει ἀγαθὸ τὸ κάθε ἀντικείμενο δηλ. τεχνικὰ δρθό. "Οτι λισχύει γιὰ ὅλα τὰψυχὸ ἀντικείμενα λισχύει καὶ γιὰ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ. Ή ἀρετὴ τοῦ σώματος σὰν ὡργανωμένον σύνολον εἰναι ἡ ὑγεία καὶ ἡ δύναμη, τῆς ψυχῆς πάλι ἡ ἀρετὴ εἰναι ἡ τομιμότητα που τὴν ἐκφράζει ἡ σωφροσύνη κι' ἡ δικαιοσύνη «ταῖς δὲ τῆς ψυχῆς τάξειν καὶ κοσμήσειν νόμιμόν τε καὶ νόμος δθεν καὶ νόμιμοι γίνονται καὶ κόσμιοι· ταῦτα δέστιν δικαιοσύνη τε καὶ σωφροσύνη» (504 Δ). "Ετσι, μένα φαινομενικὰ ἀπλὸ παράδειγμα ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τῆς ἐμπειρικῆς τέχνης προβάλλει σταθερὰ μιὰ ἀπὸ τὶς κυρίαρχες ἔννοιες τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας, ἡ ἔννοια τῆς τάξης, τοῦ τόμου. Είναι τὸ πέρας τῆς προχωρημένης μορφῆς τῆς φιλοσοφίας του, που θὰ μορφώσῃ τὸ ἀπειρον γιὰ νὰ προκύψῃ τὸ εἶναι.

Πιὸ πέρα, (506 Δ) ἡ ἔξεταση τοῦ ἀγαθοῦ γίνεται δριστικώτερη καὶ συνδυάζεται μὲ ἄλλα γενικώτερα προβλήματα.

"Ἀγαθό, λέγει ὁ Σωκράτης, εἰναι κείνο που ἡ παρουσία του κάγει νάμαστε ἀγαθοί. Εἴμαστε ἀγαθοί ἐμεῖς καὶ κάθε τι ἀπὸ παρουσία κάποτας ἀρετῆς. Η ἀρετὴ δμως αὐτὴ κάθε ἀψυχου καὶ ἐμψυχου ἀντικείμενου δὲ στηρίζεται στὴν τυφλὴ τύχη, ἀλλὰ στὴ σύμφωνα μὲ τάξη καὶ δρθότητα καὶ τέχνη εἰδικὴ δργάνωσή του. Δηλ. ἡ ἀρετὴ κάθε πράγματος

στηρίζεται στὴ σύμφωνα μὲ τάξη συμπλοκὴ τῶν μερῶν του. Τὸ ἕδιο γίνεται καὶ μὲ τὴν ψυχή· εἶναι ἀγαθὴ ὅταν σαύτῃ βασιλεύει ἡ τάξη, δέκασμος. Στὴν ταχτοποιημένη αὐτῇ κατάσταση τῆς ψυχῆς ἀντιστοιχεῖ ἡ ἀρετὴ σωφροσύνη, ἐνῷ στὴν ἀντίθετη κατάσταση ἡ ἀκολασία. Ἡ σωφροσύνη, ποὺ ἡ σύσια τῆς ἔγκειται στὸ πρόττειν τὰ προσήκοντα εἶναι ἡ ἀνώτερη ἀρετὴ· ὅπου ὑπάρχει ἀκολουθεῖται ἀναγκαστικὰ ἀπ’ τὴ δικαιοσύνη, εὐσέβεια κι ἀνδρεία καὶ φέρνει μὲ τρόπο φυσικὸ στὴν εὔδαιμονία. Ἀργότερα στὴν Πολιτεία ὅπου γίνεται ὥριμώτερη ἐπεξεργασία τῆς ἡθικῆς θεωρίας τοῦ Γοργία, ἡ σωφροσύνη ὁρίζεται σὰ συμφωνία τῶν δύο κατώτερων μερῶν τῆς ψυχῆς τοῦ ἐπιθυμητικοῦ καὶ θυμικοῦ νὰ ὑπακούσουν στὸ λογιστικό· ἡ καλύτερα, ἡ διμόφωνη συνεργασία τῶν τριῶν μερῶν τῆς ψυχῆς μὲ ὅδηγὸ τὸ λογιστικό. Δικαιοσύνη στὴν Πολιτεία εἶναι ὁ περιορισμὸς τοῦ κάθε μέρους τῆς ψυχῆς στὸ ἔογο ποὺ προσιδιάζει στὴ φύση του. Πάνω σαυτὴ τὴν ψυχολογικὴ βάσοη, ὅπως ξέρουμε, στηρίζεται ἡ κοινωνικὴ δργάνωση καὶ ἡ παιδεία τῆς ἰδανικῆς πολιτείας.

Τὴ σωφροσύνη λοιπόν, λέγει δὲ Σωκράτης πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ κεῖνος ποὺ θέλει νὰ φτάσῃ στὴν εὔδαιμονία κι ὅχι τὴν ἀκολασία ποὺ φέρνει στὴν ἀθλιότητα. Νὰ δὲ πραγματικὸς σκοπὸς τῆς ζωῆς καὶ στὴν πραγμάτωσή του πρέπει νὲ ἀποθλέπη ἡ ἴδιωτικὴ καὶ δημόσια ζωὴ κάθε ἀνθρώπου. Ἔτσι μονάχα θὰ μπορῇ νὰ ἐπικοινωνῇ μὲ θεοὺς κι ἀνθρώπους. Γιατὶ λένε αἱ σοφοὶ ὅτι τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ καὶ τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους συγκρατεῖ ἡ κοινωνία καὶ ἡ φιλία, ἡ τάξη, ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ δικαιοσύνη, καὶ γιαύτὸ τὸ λόγο δυομάζουν κόσμο αὐτὸ τὸ σύνολο κι ὅχι ἀκοσμία αὕτε ἀκολασία. Ἡ γεωμετρικὴ ἵστιητα ἔχει μεγάλη δύναμη, μὰ δὲ σοφιστὴς παραμελεῖ τὴ γεωμετρία καὶ προτιμᾶ τὴν ἀκοσμία καὶ ἀκολασία. Ἡ γεωμετρία, τὸ σύμβολο τῆς σταθερότητας καὶ τάξης ἔρχεται σκυτίθεση μὲ κείνο τὸ μέρος τῆς ἀνθρώπινης ἐμπειρίας ὅπου βασιλεύει ἡ κίνηση κι ἡ ἀταξία.

Ἄπὸ τὴν παραπάνω θέση θὰ μπορούσαμε νὰ φτάσουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι γίνεται προσπάθεια νὰ σταθῇ κι ἡ φυσικομαθηματικὴ ἐπιστήμη πλάτι στὴ λογικὴ καὶ ἡθικὴ σὰ μιὰ γενικὴ μορφὴ κοσμογονίας. Τὸ σύμπαν σὰ σύγολο τοῦ ἡθικοῦ καὶ φυσικοῦ κόσμου, δὲν κυριαρχεῖται ἀπ’ τὴν τυφλὴ τύχη, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν τάξη.

Τὸ ἀγαθὸ λοιπὸ στὸ Γοργία, ἔχει τὴ γενικὴ ἔννοια τοῦ ὠργανωμένου ὅλου κι ἵσοδυναμεῖ μὲ τὸ ἐπιστημονικὰ δρθὸ καὶ τὴν ἔννομη τάξη τοῦ σύμπαντος. Ὁ Πλάτων ἔχει τὴν πεποίθηση ὅτι μὲ τέτοιο ἡθικὸ κριτήριο μπορεῖ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἡθικὴ ἀναδημιουργία τοῦ κόσμου καὶ γεμάτος αἰσιόδοξη πίστη κρίνει, καταδικάζει καὶ τοποθετεῖ σὲ γέα βάση 8λα τὰ ζωντανὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς του.

Καὶ πρῶτα καταπιάνεται μὲ τὴ ρητορικὴ, ποὺ στὴν ἀντίληψή του εἶναι τὸ σύμβολο τῆς πιὸ φοβερῆς πνευματικῆς σύγχισης τῆς ψευτιάς, τῆς ἐπιπολαιότητας καὶ ὄργανο τῆς εὔκολης ἐπικράτησης στὴ ζωὴ. Τὴν ἔβλεπε σὰ μιὰ πελώρια φαρμακερὴ ἀράχνη γάχη σφιγμένη στὰ δολερά της δίχτυα κάθε ἐκδήλωση τῆς ζωῆς τοῦ καιροῦ του, γιαύτῳ κι ἡ ὄργη

του δπως θὰ δοῦμε ξεσπᾶ ἀσυγκράτητα. Εἰδαμε στὴν περίληψη ὅτι στὴν ἐρώτηση, ποιὰ τὸν ἡ τέχνη τοῦ Γοργία, παίρνει ὁ Σωκράτης τὴν ἀπόντηση, πῶς πρόκειται γιὰ τὸ μεγαλύτερο ἀγαθὸ τοῦ κόσμου, ποὺ δίνει στὸν ἀνθρώπῳ προσωπικὴ ἔλευθερία καὶ τὴ δύναμη νὰ κυριαρχῇ στὸν ἄλλους. Εἶναι ἡ ἵκανότητα τοῦ ρήτορα νὰ πείθῃ στὰ δικαστήρια στὴ βουλὴ καὶ σὲ κάθε πολιτικὴ συγκέντρωση. Νὰ πείθῃ τὸν ἄμαθο ὄχλο, ἐμπνέοντας μιὰ διποκειμενικὴ πίστη χωρὶς νὰ δίνῃ γνώση ἀντικειμενικὴ γιὰ κάθε ζήτημα. Μὲ προσποιητὸ θαυμασμὸ ρωτᾷ ὁ Σωκράτης ὡς ποὺ μποροῦν νὰ φτάσουν τὰ ὅρια τῆς δαιμόνιας αὐτῆς ἵκανότητας, κι ὃ σοφιστὴς ἀπαντᾷ ὑπερήφανα ὅτι ἡ ρητορικὴ ἔχει στὴν ὑποταγὴ τῆς ὅλες τῆς δυνάμεις τοῦ κόσμου «ἀπάσας τὰς δυνάμεις συλλαβοῦσα ὑφ' αὐτῇ ἔχει» (456). Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ συναγωνισθῇ τὸ ρήτορα μπροστὰ στὸν ὄχλο· κι ὅταν μαζεύεται τὸ πλῆθος γιὰ νὰ διαλέξῃ γιατρό, στρατηγὸ ἢ ναυπηγὸ παραμερίζει μὲ τὴ ρητορικὴ του δύναμη τοὺς εἰδικοὺς γιὰ κάθε περίπτωση καὶ βγαίνει αὐτὸς στὴ θέση τους. Τί μεγάλη εύκολια γιὰ τὴ ζωὴ ἀλήθεια! νὰ σπουδάσῃ κανεὶς μιὰ ἐπιστήμη καὶ νὰ τὰ βγάλῃ πέρα μᾶλις τῆς ἄλλες, χωρὶς νὰ πέφτῃ παρακάτω ἀπὸ κείγους ποὺ σπουδάσαν εἰδικὰ τὴν κάθε μιά. Ο Σωκράτης ἀγανακτεῖ γιὰ τὸν ἄκούει καὶ βιάζεται νὰ δείξῃ στὸ σοφιστὴ τὴν πλάνη του.

Θέθελε νὰ μάθῃ, λέει, ὃν δπως σ' ὅλα τάλλα ζητήματα ξεγελᾷ ἡ ρητορικὴ τὸν ἄμαθο κοσμάκη κι ἀντὶ γιὰ ἐπιστημονικὲς συμβουλὲς τοῦ σερβίρει λόγια φανταχτερά, θάχε τὴν τόλμη νὰ κάνῃ τὸ ἴδιο καὶ γιὰ ζητήματα ἥθικά!

“Αν πρέπει δηλ., ὁ ρήτορας νὰ ξέρῃ πραγματικὰ τί εἶναι δίκιο καὶ τί ἄδικο, τί ὡραῖο, τί ἀγαθὸ καὶ τί κακό, ἡ θὰ φροντίζῃ μόνο νὰ κάνῃ τοὺς ἄλλους νὰ γεμίζουν πὼς ξέρει κι ἀπὸ αὐτά; Θὰ καλλιεργήσῃ στὴν ψυχὴ αὐτῶν ποὺ τὸν ἀκοῦνε τὴν ψευτικὴ ἡ θάνατος γίνη δάσκαλος τῆς ἀλήθειας; Ο Γοργίας ἀναγκάζεται νὰ παραδεχτῇ πὼς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ διδάξῃ τὸ δίκιο καὶ τὸ ἄδικο, γιατὶ ἀλλιώτικα καταντᾶ ἔνας ἀπλὸς τσαρλατάνος. “Χοτερ” ἀπὸ τὴν ὑποχώρηση τοῦ δασκάλου δι μαθητῆς του Πῶλος ἀναγκάζει τὸ Σωκράτη νὰ πῇ τέλος πάντων αὐτὸς τί εἶναι ρητορική. Ο Σωκράτης χωρὶς καμμιὰ ἐπιφύλαξη χαρακτηρίζει τὴ ρητορικὴ σὰν ἀπλὴ ἐμπειρία, ποὺ εἶναι ἵκανὴ νὰ δίνῃ στὸν ἀνθρώπῳ μόνο εὐχαρίστηση, κάτι σὰν ζαχαροπλαστική, γιὰ νὰ μὴν πῇ δὰ τίποτα χειρότερο καὶ προσδάλη τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Γοργία. Άλλα ὁ Γοργίας εἶναι τώρα πιὰ κιαύτος περίεργος νὰ μάθῃ, κι ὁ Σωκράτης βγάζει ἀνάγλυφα στὴ μέση τὴν πραγματικὴ μορφὴ τῆς ρητορικῆς. Παραδεχόμαστε, λέει, πῶς ὑπάρχει σῶμα καὶ ψυχὴ κι ἀκόμα, πραγματικὴ καὶ φαινομενικὴ ὑγεία τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς· καὶ δυὸς εἰδικὲς ἐπιστῆμες, ποὺ ἔχουν γιὰντικείμενό τους τὴν ὑγεία τοῦ σώματος ἡ μιά, τῆς ψυχῆς ἡ ἄλλη. Κείνη ποὺ φροντίζει γιὰ τὴν ψυχὴ εἶναι ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη· γιὰ τὸ σῶμα φροντίζει μιὰ ἄλλη, ποὺ χωρίζεται σὲ δυὸς κλάδους: τὴ γυμναστικὴ καὶ τὴν ἱατρικὴ.

Κι ἡ πολιτικὴ πάλι χωρίζεται σὲ δυό: τὴ νομοθετικὴ ἀντίστοιχη

στὴ γυμναστικὴ καὶ τὴ δικαιοσύνη ἀντίστοιχη στὴν ἰατρική. Οἱ τέσσερις λοιπὸν αὐτὲς ἐπιστῆμες ἔργο τους ἔχουν τὴν καλυτέρεψη τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς. Ἐρχεται ὅμως ἡ κολακεῖα, ποὺ χωρὶς γνώση μόνο μὲ τὴν αἰσθηση πετυχαίνει σὰ στόχο τὸ εὐχάριστο καὶ παῖζει μιὰ ἀσχημη φάρσα. Χωρίζεται κιαύτῃ σὲ τέσσερα μέρη, μπαίνει χρυφὰ κάτω ἀπὸ τὶς ἐπιστῆμες ποὺ εἴπαμε πιὸ πάνω, καὶ προσποιεῖται ὅτι εἰν^τ αὐτὸ ποὺ ἀπὸ κάτω του χρύβεται. Γιὰ τὸ καλύτερο καθόλου δὲ φροντίζει· μόνο μὲ δέλωμα τὸ εὐχάριστο ξεγελᾶ τοὺς ἀμυχλους κερδίζοντας τὴν ἐκτίμησή τους. Κάτω λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἰατρικὴ φωλιάζει ἡ ζαχαροπλαστικὴ καὶ προσποιεῖται ὅτι ξέρει γιὰ τὸ σῶμα τὴν καλύτερη τροφή. Τὸ ἴδιο παγίδι παῖζει ἡ κομωτικὴ στὴ γυμναστική. Κκκούργα καὶ ἀπατηλή, ἀγεννής κι ἀνελεύθερη, ξεγελᾶ μὲ σχήματα καὶ χρώματα καὶ λαμπρὰ φορέματα καὶ τραβῖ τὸν ἀνθρωπὸ σὲ ψεύτικη ὁμορφιά, κάνοντάς τον νὰ παραμελῇ τὴν ἀληθινὴ ὁμορφιά, ποὺ ἀποκτιέται μὲ τὴ γυμναστική. Σ^τ ἔποια σχέση βρίσκεται ἡ γυμναστικὴ μὲ τὴν κομωτικὴ στὴν ἴδια βρίσκεται κι ἡ σοφιστικὴ μὲ τὴ νομοθετική. Κι ἀνάμεσα πάλι ρητορικῆς καὶ δικαιοσύνης ὑπάρχει ἡ σχέση ἰατρικῆς καὶ ζαχαροπλαστικῆς. Αὐτὸ ποὺ γίνεται βέβη κια λέγεται κολακεῖα κι εἰν^τ αἰσχρό, γιατὶ ξεγελᾶ καὶ προσφέρει τὸ εὐχάριστο κεῖ ποὺ θάπρεπε νὰ δώσῃ τὸ καλύτερο. Μὰ καὶ γὰ θέλη, τῆς εἰν^τ ἀδύνατο νὰ δώσῃ τὸ καλύτερο, γιατὶ στηρίζεται στὴν αἰσθηση καὶ σύμπιωση κι ὅχι στὴ γνώση... Καὶ κάτι ποὺ δὲ στηρίζεται στὴ γνώση, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ δώσῃ λόγο γιὰ τὴ φύση αὐτοῦ ποὺ προσφέρει στὸν ἀνθρωπὸ εἶναι ἀπλῆ ἐμπειρία κι ὅχι ἐπιστῆμη.

Ἡ περίφημη λοιπὸν ρητορικὴ, ἡ δόξα τοῦ κομψοῦ καὶ σοφοῦ δασκάλου Γ'οργία, τὸ μοναδικὸ ὄνειρο τῶν νέων τῆς ἐποχῆς, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν παράξενο Σωκράτη τὸν κήρυκα τοῦ «οὐδὲν οἶδα» σὰν εἰδος ζαχαροπλαστικῆς γιὰ τὴν ψυχή!!! “Γετερ” ἀπὸ τὴν μεγάλη ἀνακάλυψη ποὺ εἶχε κάνει ὁ Πλάτων στὴν ηθική, πὼς ἀρετὴ τῆς ψυχῆς θὰ πῆ τάξη καὶ νομιμότητα, δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ βλέπῃ τὴ ρητορικὴ σὰν ψυχικὸ διαφθορέα. Ὁ πραγματικὸς ρήτορας, λέγει εὐθὺς μετὰ τὸν δρισμὸ τοῦ ἀγαθοῦ (504 Δ - Ε) πρέπει νὰ ποδλέπῃ ἀκατάπαυστα στὴν ὑγεία τῆς ψυχῆς, ποὺ πετυχαίνεται μὲ τὴ γνώση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τοῦ δίκαιου καὶ τοῦ ἀδίκου, τοῦ ὅμορφου καὶ τοῦ ἀσχημού. Μόνον ἔτσι ἀποκτᾷ δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη ἡ ψυχὴ καὶ γλυτώνει ἀπὸ τὴν ἀνομη κατάσταση ποὺ φέρνει ἡ ἀδικία κι ἡ ἀκολασία. Μὲ τὴν κριτικὴ αὐτὴ δὲν καταδικάζεται μόνο ἡ ρητορικὴ. Ἡ αὐλητικὴ, ἡ κιθαριστικὴ, ἡ διθύραμβικὴ ποίηση κι «ἡ σεμνὴ καὶ θαυμαστὴ τῆς τραγωδίας ποίησις» εἶναι κιαύτες μέρη τῆς κολακείας γιατὶ μοναδικὴ φροντίδα τους εἶναι νὰ εὐχαριστήσουν ὅπως ὅπως τὸν ἀνθρωπὸ κι ὅχι νὰ τὸν καλυτερέψουν ηθικά.

Στὸ Γοργία προετοιμάζεται ἡ διαίρεση τῶν ἐπιστημῶν ποὺ συστηματικὰ γίνεται στὴν Πολιτεία, κι ἡ ἔξορία τῆς τέχνης ἀπὸ τὴ νέα κοινωνία, γιατὶ δυναμώνει τὸ συναισθηματικὸ μέρος τῆς ψυχῆς σὲ βάρος τοῦ λογιστικοῦ καταστρέφοντας τὴν ψυχικὴ ἀρμονία.

Η πολιτική κατατάσσεται φυσικά κιαύτη στὸ κεφάλαιό τῆς κολαχείας. Γιατί, πῶς διαπαιδαγωγεῖ ἡ πολιτικὴ τὸ νέο ποὺ στρέφεται σαύτῃ; Τί κάνει γιὰ νὰ προφυλάξῃ τὴν ψυχὴ του ἀπὸ τὸ μόλυσμα τῆς ἀδικίας; Τοῦ δίνει γνώση ἀντικειμενικὴ τῶν πραγμάτων, τὴ μοναδικὴ ἀσπίδα ἐνάντια στὸ κακό; Πολιτικὸς θὰ πῇ μορφωτὴς τῆς ψυχῆς τοῦ πολίτη, μὰ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ὡς τὰ σήμερα πολιτικοὺς δὲ φάνηκε ἀντέξιος τῆς μεγάλης εὐθύνης πεὺ ἀνέλαβε. Οὕτε οἱ κορυφαῖοι: Θεμιστοκλῆς, Κίμων, Περικλῆς, ποὺ τέσσερας ἔξι απόκτησαν, σὲν μπόρεσαν νάναι τίποτα παραπάνω ἀπὸ κοινοὺς κόλακες γιὰ τοὺς πολίτες. Φρόντιζαν μόνο νὰ ίκανοποιοὺς τὶς διάφορες ἐπιθυμίες τοῦ λαοῦ δίνοντας πρόθυμα εὐχαρίστηση καὶ γλέντι, χωρὶς γάχον διπέρα τους δτὶ ἡ τέτοια δίαιτα ἀρρωσταῖνει τὴν ψυχὴ. Φρόντιζαν ἀκέμη νὰ δχυρώνουν ἔξωτερικὰ τὴν πόλη μὲ κάστρα καὶ λιμάνια καὶ ναυστάθμους ἐνῷ ἀν ἥθελαν πραγματικὴ ἀσφάλεια κι ἐιρήνη θάπρεπε νὰ δχυρώσουν τὴν ψυχὴ τῶν πολιτῶν μὲ σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη.

Φρόντιζαν τόσο γιὰ τὴν ἔξωτερικὴ τάξη κι ἀσφάλεια, κι ἔμπαζαν οἱ ίδιοι στὶς ψυχὲς τὴν ἀταξία καὶ τὴν ἀστάθεια. Γιαυτὸ τὸ ἔγκλημά τους τιμωρήθηκαν ἀντέξια. Τὸ πλῆθος τοὺς πλήρωσε μὲ διωγμοὺς καὶ ἔξορίες γιὰ τὴν ἥθική του ἐγκατάλειψη. "Αν φρόντιζαν νὰ ἥθικοποιήσουν αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ἀγαλάβει νὰ κυβερνήσουν, ἀν δὲν ὑποχωροῦσαν στὶς ὀρέξεις τους, ἀν θεωροῦσαν ὑποχρέωσή τους νὰ λένε τὸ σωστὸ κι ὠφέλιμο χωρὶς νὰ λογαριάζουν τὸν πόνο ἡ τὴν δργὴ πεὺ θὰ προξενοῦσαν, ἀν τοὺς ἔκαναν ψυχικὰ καλύτερους, τίποτ' ἀπὸ δσα ἔπαθαν δὲ θὰ πάθαιναν.

"Αφοῦ μὲ τέτοιο θάρρος, ποὺ τοῦ δίνει ἡ πεποίθηση στὴ στερεότητα τῆς ἥθικῆς του βάσης καταδικάζει τὴν πολιτικὴ τοῦ καιροῦ του καὶ φίχνει τόσο βαριὰ μομφὴ στὶς προσωπικότητες ποὺ εἶχε λατρέψει ἡ Ἑλλάδα, παρουσιάζει τὸν ἔαυτό του καὶ τὴ δουλειὰ ποὺ γίνεται μέσ' τὴν Ἀκαδημία σὰν τὴ μοναδικὴ κατεύθυνση γιὰ ἀναδημιουργία τῆς ζωῆς. «Οιμαὶ μετ' ὅλιγων Ἀθηναίων ἵνα μὴ εἴπω μόνος ἐπιχειρεῖν τῇ ὡς ἀλγηθῶς πολιτικὴ τέχνη καὶ πράττειν τὰ πολιτικὰ μόνος τῶν νῦν». (521D - 522). Αὐτὸς ἔξασκει τὴν πραγματικὴ πολιτικὴ ἐπιστήμη γιατὶ οἱ δμιλίες του δὲν ἀποβλέπουν στὴν εὐχαρίστηση τῶν νέων, ἀλλὰ στὴν καλυτέρεψη τους. Διδάσκει τὴν ἥθικὴ ἐπιστήμη κι ὅχι τὴ ρητορικὴ τσαρλατανιά.

Παρακάτω μὲ ψυχὴ ποὺ ξεχειλίζει ἀπὸ πίκρα χαρακτηρίζει τοὺς δικαστὲς τοῦ Σωκράτη σὰν ἀνθρώπους χωρὶς ξεκαθαρισμένη ἀντίληψη γιὰ τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ καὶ τὴ καταδικαστικὴ τους ἀπόφαση σὰν ἀπέρροια τῆς πιὸ ἀσυγχώρητης ἀγνοιας. "Ο Καλλικλῆς σ' δλη τὴν ὥρα τῆς συζήτησης θύμιζε στὸ Σωκράτη, πῶς μὲ τὶς θεωρίες ποὺ διδάσκει καὶ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς ποὺ ζῇ γρήγορα θὰ βρισκόταν ἀνθρωποι νὰ τὸν κατηγορήσουν. Κι ἔπειδὴ μπροστὰ στὸ δικαστήριο θάταν ἀνίκανος γάπολογηθῆ ἀφοῦ δὲν ἀναγνώριζε ἀξία στὴ ρητορικὴ τὸ μοναδικὸ μέσο ὑπεράσπισης, ὑπῆρχε φόβος νὰ καταδικασθῇ σὲ θάνατο. "Ο Σωκράτης ἔχει βέβαια τὴν πεποίθηση, δτὶ κανεὶς ἥθικὸς ἀγθρωπὸς δὲ θὰ θελήσῃ νὰ

ελάχιη ἔνα ποὺ δὲν ἀδίκησε ποτέ. Μόνον ἄνθρωποι ἀνήθυκοι. Ήταν μποροῦσαν νὰ κατηγορήσουν τὸ Σωκράτη καὶ τότε θάτανε σὲ νὰ δικάζεται γιαρδὸς μπροστά σὲ παιδιά μὲ κατήγορο ζυχαροπλάστη. Καὶ θάλεγε ἐκατήγορος: νὰ παιδιά αὐτὸς ποὺ σᾶς κάνει τόσο νὰ ὑποφέρετε, ποὺ σᾶς κόβῃ καὶ σᾶς καίει καὶ σᾶς πνίγει μὲ τὰ πικρὰ γιατρικὰ καὶ σᾶς ἀπαγορεύει νὰ τρώτε καὶ νὰ πίνετε ἐνῷ ἐγὼ σᾶς δίνω τόσο ὥραια γλυκίσματα!! "Τί θάκαν" διγιατρὸς σχυτὴ τὴν περίπτωση; "Αν τολμοῦσε νὰ πῇ διὰ τοῦτο τέλος τῶν οὐρανῶν τους δὲ Ήταν σήκωναν τὸν κόσμο στὸ ποδάριο ὡς παράξενοτε τοῦτοι δικαστές; Καὶ δὲ Ήταν βρισκόταν σάπονα ἐγιατρὸς γιὰ τὸ τοπίο πρέπει νὰ πῇ; Σεὴν ἔδια Ήση Ήταν βρισκόταν κι' ὁ Σωκράτης, μιὰ καὶ δὲ Ήτάχε ν' ἀραδιάσῃ ἀπολαύσεις, ἕτι νόμισαν αὐτοὶ γιὰ εὐεργεσία. Καὶ αἱ κατήγοροι ἔλεγαν διὰ διαρρήσεις τοὺς γένους γιατὶ τοὺς φέρνει σὲ δύσκολη Ηέση μὲ τὴν συζήτηση, γηὶ διὰ κατηγορεῖτοὺς φύλετοιωμένους, ἐπειδὴ στὶς ἴδιαιτερες καὶ φανερὲς κουβέντες τους λέει λόγικα πικρά, πῶς Ήταν τολμήση νἀπολογῆται διὰ μονάχα γιὰ τὸ καλό τους τάλεγε; "Ετσι, δὲ Ήτανε ἀπίλτανο νὰ τὸν καταδικάσῃ σὲ Ήάνατο! Αὐτὸς βέβαια, χαρακτηρίζεται ἀπὸ μερικοὺς σὰν ἀνικανότητα νὰ βοηθήσῃ κανεὶς τὸν ἔαυτό του, μιὰ δὲ Σωκράτης ἔχει τὴν πεποίθηση διὰ πραγματικὴ βοήθεια στὸν ἔαυτό του εἶναι νὰ καταφέρῃ νὰ ζήσῃ τὴν ζωὴ του χωρὶς νὰ πῇ οὕτε νὰ κάνῃ τίποτ' ἀδικο σὲ θεοὺς κι' ἀνθρώπους. Γιὰ τοῦτο, ὃν τύχαιν' ὁ ἴδιος ναύβοισκε πῶς στάθηκε ἀνίκανος νὰ τὴν προσφέρῃ αὐτῇ τὴν βοήθεια στὸν ἔαυτό του γηὶ στοὺς ἄλλους, γηὶ ὃν τὸν κατηγοροῦσαν ἄλλοι γιὰ τὴν ἔδια αἰτίᾳ καὶ τὸν καταδικάσῃ σὲ Ήάνατο, ήταν ὑπέφερε πολύ. "Αν δημιώς πέθαιγε ἀπὸ ἔλλειψη ρητορικῆς ἵκανότητας, δὲν Ήταν τὸν ἔγγοιαζε καθέλου. Πίστι, δὲν τὸν τρομάζει δ Ήάνατος' κείνο ποὺ φεύγεται εἶναι γηὶ τακέψη πῶς μπορεῖ νὰ κατεδῆ στὸν "Ἄδη μὲ τὴν ψυχὴ γεμάτη ἀδικία.

Σὰν φυσικὴ σύνεπεια τοῦ ὄρισμοῦ τῆς ρητορικῆς διγάίνει τὸ πρόβλημα τῆς ἀδικίας. Ἡ ρητορικὴ σὰν ἐμπειρία, σὰ μόριο κολακείας ποὺ δὲ στηρίζεται στὴ γνώση δὲν μπορεῖ νἀποφύγῃ τὴν ἀδικία. Στὸ πρόσωπο τοῦ Πιῶλου ὁ Σωκράτης χτυπᾷ τὶς λαθεμένες ἀντιλήψεις τοῦ καιροῦ του γιὰ τὸ δίκιο καὶ τὸ ἀδικο. Χαρακτηρίζει τὸ ἀδικο σὰν τὸ μεγαλύτερο κακὸ καὶ δικτυπώνει τὴν περίφημη ἀρχὴ «εἰ δ' ἀναγκαῖσιν εἴη ἀδικεῖν γηὶ ἀδικεῖσθαι ἐλοίμην μᾶλλον ἀδικεῖσθαι γηὶ ἀδικεῖν» (469 Ε). Μὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν, ἐφάμιλλη μὲ τὶς ἀρχὲς μεγάλων ἀνθρώπων στῶν τῆς νεώτερης ἐποχῆς (θυμίζει τὴν διδασκαλία τῆς μὴ ἀντιστάσεως τοῦ Τολστού) γηὶ Πλατωνικὴ ἡθικὴ ξεπερνᾷ τὰ δρια τῆς ἐποχῆς, ποὺ ἀπὸ μέσα της βγῆκε.

"Ο Πιῶλος μιλᾷ μὲ θαυμασμὸν γιὰ τὴ δύναμη τῶν τυράννων, ποὺ μποῦν δποια στιγμὴ θελήσουν νὰ σκοτώσουν, νὰ φυλακίσουν καὶ νἀρπάξουν. Μήπως μιὰ τέτια τύχη δὲ Ήταν τὴ ζήλευε κι' ὁ ἴδιος ὁ Σωκράτης;

— Μὴ βλαστημάτε, Πιῶλε, δὲν πρέπει νὰ ζηλεύσουμε τοὺς ἔξαντα μένους μόνο νὰ τοὺς λυπούμαστε.

— "Οποιος λοιπὸν σκοτώνει δίκαια εἶν^{τος} ἐξαθλιωμένος καὶ ἔστι οἰλύπηγτος;
 — "Οὐχι δέδικα, οὔτε κιακές ζήλευτος ὅμως, ἐνῷ κεῖνος ποὺ σκοτώνει
 καὶ ἄλλον ἀδικα, εἶναι ὁ πιὸ δυστυχισμένος καὶ ἀξιολύπητος ἀνθρωπὸς
 τοῦ κόσμου. Δυστυχισμένος εἶν^{τος} ἐπίσγει κεῖνος ποὺ πεθαίνει ἀφοῦ ἀδι-
 κήσει, καὶ μονάχα ἐποιεῖς πεθαίνει χωρὶς γὰρ κάμη καμπιὰ ἀδικία στὴ
 ζωὴ του δὲν εἶναι δυστυχισμένος. Τέσσο μεγάλος κακὸς γιὰ τὴν ψυχὴν εἶν^{τος}
 ἡ ἀδικία, γιαύτε καὶ κεῖνος θά προτιμεῖται νὰ δικηγορήσῃ παρὰ νὰ δικηγορήσῃ
 ἄλλον. Τὰ λόγια αὐτὰ σὰ χτύπημα βαριὰς καμπάνας δὲ βρίσκουν ἀπό-
 χηγη στὴν ψυχὴ του γένου, ποὺ εἶχε πιὰ ποτισθῆ μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ασ-
 φιστικῆς. 'Ο Πιῶλος δινικρύζει τὴν πραγματικότητα χωρὶς σταθερὸ κρι-
 τήριο καὶ θαμπώνεται ἀπὸ τὴν ἐπιφανειακή της λάμψη. Γιὰ νὰ ἐλέγξῃ
 τὸ δικαιούχο φέρνει πιράδειγμα τὴν δῆθεν εὐτυχία του 'Αρχέλαου βα-
 σιλιὰ τῆς Μακεδονίας. 'Ο 'Αρχέλαος γιὰς τοῦ Πιερδίκα ἀπὸ μιὰ δούλη
 του 'Αλκέτη, ἔβαψε τὰ χέρια του σὲ αἷμα συγγενικὸ γιὰ νὰ νειδῇ σὲ θρόνο
 ποὺ δικαιωματικὰ δὲν του δινῆκε Σκότωσε τὸν 'Αλκέτη τὸ θεῖο του καὶ
 τὸν ἔξαδελφό του, κι ὑπερβαίνει στὸ πηγάδι τὸ μικρό του ἀδελφὸ
 τὸ νόμιμο κληρονόμο. Νὰ λοιπὸν ἔνας ἀνθρωπὸς ποὺ εἶχε ἀδικήσει διο
 κανένας ἄλλος, καὶ ποὺ τὴν εὐτυχία του ζήλευε δὲν ήταν Ελλάδα!

'Ο Σωκράτης ἀγχυκτεῖ γιὰ τὸν τρόπο του ἐλέγχου καὶ τὸν διορά-
 ζει ρήτορα καὶ κακὸ συζητητή, γιατὶ δὲν κάθεται γὰρ κρίνη τὰ πράγ-
 ματα λογικά, μόνο του φέρνει μάρτυρες τὸν ἔνα καὶ τὸν ἄλλο, ὅπως στὰ
 δικαστήρια. Κι ὅλα αὐτὰ τὴ στιγμὴ ποὺ συζητοῦνται ζητήματα τόσα
 μεγάλης σπουδαιότητας, διου ήταν γνοια χαρακτηρίζεται σὰν κάτι αἰσχρό.
 Πρόκειται γιὰ τὴν εὐδαιμονία καὶ ἀνθλιότητα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.
 "Ἐνας ἀδικος ἀνθρώπος μπορεῖ νάραι εὐδαιμων; 'Ο Σωκράτης ἔνας
 κάζει τὸν διντίπαλό του γὰρ πάρη θέση :ριστικὴ ἀπέναντι στὸ σπουδαῖο
 πρόβλημα κι ἐκεῖνος διατυπώνει ἔτσι τὴν διντίληψή του: ὁ ἀδικος μπο-
 ρεῖ νάραι εὐδαιμων πρέπει ὅμως γὰρ προτιμήσῃ νὰ ξεριεύῃ τὴν τιμωρία,
 γιατὶ ἀλλιώτικα γίνεται ὁ πιὸ δυστυχισμένος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. "Ητοι
 μπαίνει στὴ μέση καὶ τὸ τόσο σχετικὸ μὲ τὴν ἀδικία πρόβλημα τῆς
 τιμωρίας. Καὶ τὸ πρόβλημα αὐτὸ ὅπως καὶ κάθε ἄλλο δινικρύζεται ἀφι-
 λοσόφηται ἀπὸ τὸν Πιῶλο. 'Η τιμωρία ὑπερ^{το} ἀπὸ τὴν ἀδικία εἶναι γιαύτονε
 μόνο βάσανο καὶ πόνος σωματικός. Τὴ βαθύτερη σημασία της σὰν μέσου
 ἐξαγνιστικοῦ τῆς ψυχῆς δὲν τὴν γιώθει. Είναι πολὺ χαρακτηριστικὰ δια-
 λέει σχετικὰ (473 C D): ἀν πιατεῖ κανεῖς γὰρ ἐπιθυμεύεται τυραννικὸ
 πολίτευμα, κι ἀρχίσουν γὰρ τὸν στρεβλώνουν, γὰρ τὸν κόδουν, γὰρ τοῦ καίνε
 τὰ μάτια καὶ στὸ τέλος τὸν σταυρώσουν ἢ τὸν φίξουν μέσα στὴν πίσσα
 ήτε εἶναι πιὸ εὐτυχιστηγμένος, ἢ ἀν ξεφύγῃ τὴν τιμωρία καὶ γίνη τύρα-
 νος μὲ δύναμη ἀξιος γὰρ τὸν θαυμάζῃ δλος δ κόσμος;

Γιὰ τὸ Σωκράτη, ὅπως ξέρουμε, εὐδαιμονία εἶναι η ψυχικὴ κείνη
 κατάσταση διου δικαιούει τὰς ζητήσεις καὶ νομιμότητα κι η ἀδικία τὸ μεγα-
 λύτερο κακὸ γιατὶ φέρνει τὴν ἀταξία στὴν ψυχή. Γιαύτο δ ἀδικος κα-
 ταδικάζεται χωρὶς κανέα δισταγμὸ κι η τιμωρία διψώνεται σὲ μέσο της
 γνιστικὴ τῆς ψυχῆς: «κατὰ δέ γε τὴν ἐμὴν δόξαν, ὦ Πιῶλε, δ ἀδικῶν τε

καὶ ἄδικος πάντως μὲν ζῆλιος, ζῆλιώτερος μέντοι ἐὰν μὴ, δὲ δῶ δίκην μηδὲ τυγχάνει τιμωρίας ἄδικῶν» (472D). Εἶναι περιττὸς βέβαια νὰ πούμε, πὼς ἡ τιμωρία στὴν διποία τόση σπουδαιότητα ἀποδίδει δὲ Πλάτων δὲν είγει ἔκεινη ποὺ ἐπιβάλλουν δικασταὶ ἀφώτιστοι καὶ παραπλανημένοι ἢ ποτὲ τὴν ἀλήθεια, μᾶλλον ἴδιαική τιμωρία αὐτὴ ποὺ ἀπορρέει ἢ ποτὲ τὴν σύντική τῆς φιλοσοφίας του. Αὐτὴ, εἰναῖς τὸ φύρμαχο ποὺ γιατρεύει τὴν ψυχὴν ἢ ποτὲ τὴν μεγαλύτερη ἀρρώστεια της τὴν ἄδικία. «Οπως τὸ σῶμα τὸ φαρμακοπένο καὶ μαραμένο ἢ ποτὲ τὴν ἀρρώστεια χρειάζεται τὸ γιατρὸν νὰ τὸ γιατρέψῃ μὲ ἐγχείρηση ἢ καυτηρίασμα ἔτοι κι' ἡ ψυχὴ ἢ γεμάτη ἀπὸ ἀκυλασία καὶ κακία χρειάζεται τὸ δικαστὴν νὰ τὴν δώσῃ τὴν δικεία μὲ τὰ δικά του μέσα. «Ολοι διαιτοῦσι ἄδικοι, τρέμουσι μπροστὰ στὴν τιμωρία σὸν τὰ παθιὰ μπρὸς στὸ μαχαίρι τοῦ χειρούργου. Φοβούνται τὸν πόνο χωρὶς δὲν μποροῦσι νὰ ἐκτιμήσουνε σωτὰ τὸ ἀγαθὸν τῆς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ὑγείας. «Αν μπερσοῦνται νάθλεπαν πόνος οἰκτρὸς σύμπλεγμα ἀποτελοῦν ἀρρωστημένο σῶμα καὶ σαθρὴ κιλιόδλαστη ψυχὴ, δὲ θάραξαν σύνεργεια κάθε μέσῳ γιατὶ νὰ μποδίσουνε νὰ βγῆ ἢ πότε πάνω τους ἐνα τέσσερα μεγάλο κακό. «Η ρητορικὴ Ηὔπρεπε νάναι ἐπιστήμη τῆς ἡθικῆς κι' ὅχι τῆς ἄδικίας. «Ο κάτοχος τῆς ρητορικῆς θάπρεπε νάναι ἵκανος νὰ ἡθικοποιῇ τὸν ἔαυτό του καὶ τοὺς φίλους του. «Αν νιώσῃ πώς ἔνας δικός του ἀνθρωπὸς ἄδικης δὲν πρέπει νὰ κρύψῃ τὸ ἄδικημα, ἀλλὰ νὰ τὸ βγάλη γρήγορα στὸ φανερὸν πρὶν περάση πολὺς καἱρός καὶ γίνη ἀγιάτρευτη πληγή. «Εχεις ὑποχρέωση νὰ διδηγήσῃ τὸν ἀγαπημένο του ἀνθρωπὸν στὸ δικαστὴν κι' ἔκεις ὥπλιτμένος μὲ σκληρότητα νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ ὑποστῇ τὴν τιμωρία ποὺ τοῦ λέγεται. Πρέπει νάχει τὴν δύναμη νὰ γίνη κατήγορος τοῦ ἔαυτοῦ του καὶ τῶν φίλων του, ἀφοῦ ἔτσι συντελεῖ σύσιαστικά στὴν ἡθικοποίησή τους. «Αντίθετα, ἀν θέλῃ νὰ ἐκδικηθῇ ἐναντίον ἐχθρού του, (φτάνει νὰ μὴν ἔχει βλάψει τὸν ἰδιό, γιατὶ ἡ ἀνταδικία δὲν ἐπιτρέπεται) ὅχι μόνο πρέπει νὰ μεταχειρισθῇ κάθε μέσο γιατὶ νὰ μὴν τιμωρηθῇ, μᾶλλον τὴν κάνη νὰ ζῆ αἰώνια ἀν εἰναι δυνατό μὲ τὴν βρωμερὴ ψυχὴ του. . .

Οἱ γύρω στὸ Σωκράτη νομίζουν ὅτι ἔτεινεται! Τοὺς ἔρχεται πολὺ δύσκολο νὰ παραδεχτοῦν ὅτι ἡ ζωὴ τους ἡταν ἀναποδεγμένη κι' ἔκαναν τὸν τίθεται ἢ ποτὲ ἔτεινεται νὰ κάνουν! «Ο Σωκράτης ἀτάραχος προσέλλει σὰν πρόχωμα τὴν φιλοσοφία. Αὐτὴ μὲ τὴν χαρακτηριστικὴ της σταθερότητα τοῦ ὑπαγορεύει κιαύτδες ὑπακούει. «Η φιλοσοφία ἐδῶ βέβαια δὲν ἔχει τὴν σημασία ποὺ είχε πρὶν ἢ πότε τὸν Πλάτωνα καὶ στοὺς πρὶν ἢ ποτὲ Γοργία διαλόγους· δὲ σημαίνει δηλ. τάση γιατὶ ἀνώτερη μέρφωση, ἀλλὰ τὴν λογικὰ θεμελιωμένη τέχνη, τὴν ἐπιστήμη, σὰντιθεση μὲ τὴν ἐμπειρία.

Οἱ θεωρίες του Σωκράτη γιὰ τὴν ἄδικία καὶ τιμωρία εἰναι συνδεδεμένες μὲ πόνο, κι' ἔρχονται σὰντιθεση μὲ τὴν θεωρία τοῦ φυσικοῦ δικαίου τῶν σοφιστῶν ποὺ ἢ ποτὲ διαλέπει στὴν ἀτομικὴ εὐδαιμονία. «Ο Καλλικλῆς λοιπὸν σὰν ἀντιπρόσωπος αὐτῆς τῆς τάσης μπαίνει στὴ μέση καὶ ὅλος πεποίθηση διατυπώνει τὴν πολυθρύλητη ἀντίθεση γόμου καὶ φύσης: οἵτινες οἱ ἀνθρωποι γιὰ δίκιο κι' ἄδικο εἰναι ἀντίθετο στὴ φύση.

Η ἀρχὴ τοῦ Σωκράτη «τὸ ἀδικεῖν κάκιον τοῦ ἀδικεῖσθαι» που πηγάδει ἀπὸ τὸ λογικὸ δὲν εἶναι σύμφωνη μὲ τὴ φύση, γιατὶ μόνο σὲ διούλο ταιρίζει νόμικιέται καὶ νὰ βρίσκεται γωρὶς ἀντίδραση κι² ὅχι σέλευθερος ἀνθρώπος! Οἱ πολλοὶ κι² ἀδύνατοι σοφίστηκαν τέτιες θεωρίες γιὰ τὸ δικαίο γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὰ συμφέροντά τους ἀπὸ τοὺς λίγους δυνατούς, γιατὶ αὐτοὶ ήταν ίκανοι νόμιμον περισσότερ³ ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Γιαύτε ὥρισαν γιὰ ἀδικο τὴν πλεονεξία, ἐνῷ στὴ φύση ἐπικρατεῖ ἡ ἀρχὴ: διδυνατώτερος γάναι ἀκύριος τοῦ πιὸ ἀδύνατου καὶ νάχη περισσότερ⁴ ἀπὸ αὐτόν. Η ἀρχὴ αὐτὴ ίσχύει γιὰ τὰ ζῆτα καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ δικαιολογεῖ τὶς ἐκατρακτεῖστῶν Περσῶν στὴν Ἑλλάδα καὶ Σκυθία. Εἶναι διλέτελα ἀφύσικος ἰρόπος τῆς ἀνατροφῆς τῶν νέων. Διαλέγουν ἀπὸ τρυφερή ἡλικία τὰ πιὸ πολὺ προϊκισμέν⁵ ἀπὸ τὴ φύση παιδιά, τὰ κατασκλαδώγουν σὰ μικρὰ λιοντάρια μὲ διάφορες γητιὲς καὶ ξόρκια καὶ προσπαθοῦν νὰ χωρέσουν στὸ μυαλό τους, διτὶ ἡ ισότητα ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους εἶναι τὸ πιὸ ὥρατο ἴδαινικό! "Αν δμιοὺς ἔνας ἀπὸ αὐτοὺς ἔχῃ τὸ κουράγιο νὰ σπάσῃ τὰ δεσμὰ καὶ νὰ βάλῃ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του ἔλ⁶ αὐτὰ τὰ ξόρκια καὶ τοὺς παραφύση νόμους, τότε γίνεται κύριος διούλος καὶ λάμπει σ' ὅλη του τὴ μεγαλοπρέπεια τὸ φυσικὸ δίκιο. Αὐτὴ εἶν⁷ ἡ ἀλήθεια, μὰ δ Σωκράτη. δὲν ἔχει εἰδητη ἀπὸ αὐτά, γιατὶ ὡς τὰ γεράματά του ἔχει νὰ κάνῃ μὲ τὴ φιλοσοφία. Η φιλοσοφία βέβαια εἶναι ὥρατο πράμα μὰ πρέπει νὰ καταπιάνεται κανεὶς μόνο οὗτος εἶναι νέος γιὰ νὰ μαρφωθῇ. "Οταν δμιοὺς ἔνας ἀνθρώπος προχωρημένος πιὸ στὴν ἡλικία ἀσχολεῖται μαζὶ της, φάίνεται στὰ μάτια τοῦ ἄλλου πώς φελίζει σὰ μωρὸ καὶ τότες ἀξίζει νὰ τοῦ τὶς βρέξῃ κανεὶς! Ήτατὶ ἔνας τέτιος ἀνθρώπος, κιὰν ἔχῃ ἀκόμ⁸ ἀπὸ τὴ φύση προδιάθεση νὰ γίνη κάτι, ήτὶ τὴ χάση καὶ δὲ θὰ εἶναι ίκανὸς γιὰ τίποτ⁹ ἀξιόλογο: δὲ Η ἡ Εέρη τοὺς νόμους, δὲ θὰ νιώθῃ νὰ μιλήσῃ σὲ μιὰ συγκέντρωση, ήτάναι μικρὶς ἀπὸ τὶς ἀνθρώπινες ἥδονες κι¹⁰ ἐπιθυμίες, δὲ πάρη μέρος στὴν πολιτικὴ ήτὶ γίνη γελοῖος καὶ τὸ σπουδιότερο ήτάναι ἀνίκανος νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν ἔχυτό του στὸ δικαστήριο καὶ θὰ πεθάνῃ ὅν δ κατήγορός του εἶναι μοχθηρὸς καὶ ζητήσῃ τὸ θάνατό του. Τί λογῆς λοιπὸν ἐπιστήμη εἰν¹¹ αὐτὴ που θέλει μὲ τόσο ζῆλο νὰ ἐπιβάλῃ, ἀφοῦ ἀνθρώπο μὲ λαμπρὴ φυσικὴ προδιάθεση τὸν κάνει νὰ ζῇ χωρὶς κακοῦς τιμὴ στὴν κοινωνία;

"Ο Σωκράτης τοῦ ἀνταποδίδει πρῶτα τὰ κυπλιμέντα μὲ μιὰ εἰρωνία τασυχτερὴ (στὸ Ἀργίκι εἶχε φερθῆ σχεδὸν μὲ σεβασμὸ) κι¹² ὑπερεχ ὑποβάλλει σὲ λογικὸ ἔλεγχο τὶς ἔννοιες κρείτων, βελτίων καὶ ισχυρότερων, που δ Καλλικλῆς νόμιζε διτὶ εἶναι ἔνα πράμα. Τὸν ἀναγκάζει νὰ παραδεχτῇ διτὶ βελτίων καὶ κρείτων εἶναι δ φρόνιμος καὶ ἀνδρείος πολιτικός: διτὶ αὐτὸς πρέπει νὰ ἀρχῇ καὶ νάχη περισσότερ¹³ ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Λέγει, διτὶ τὸ κυριώτερο χαρακτηριστικὸ τοῦ ἡθικοῦ ἀτόμου εἶναι ἡ σωφροσύνη: κείνος που θάχη τὸν ὑψηλὸ προσορισμὸ νὰ κυβερνᾷ τοὺς ἄλλους, πρέπει νὰ εἶναι ίκανὸς νὰ ἐπιβάλλεται πρῶτα στὸ δικό του ἐσωτερικὸ κόσμο, νὰ βάζῃ χαλινάρι στὶς ἥδονες κι¹⁴ ἐπιθυμίες του. Ο σοφιστής, που ἀντιλαμβάνεται τὴν εὐδαιμονία μόνο σὰν πλήρωση τῶν αἰσθησεων,

χαρακτηρίζει γιὰ ἡλιθιότητα τὴ σωφροσύνη καὶ ἐκθέτει τὸ δικό του τρόπο ζωῆς. Καὶ διατυπώνει ἐπιγραμματικὰ τὴν ἡθικὴν ἀρχὴν του: τρυφὴ καὶ ἀκολασία κι^ρ ἐλευθερία ἐὰν ἐπικουρίαν ἔχῃ, τοῦτον ἔστιν ἀρετὴ τε καὶ εὐδαιμονία. Τὰ δὲ ἄλλα ταῦτα ἄρα τὰ καλλωπίσματα, τὰ παρὰ φύσιν συνθήματα ἀνθρώπων, φλυαρία καὶ οὐδενὸς ἄξια (492 C).

Ἡ ἀντίληψή του ἀπορρέει ἀμεσοῦ ἀπὸ τὴ θεωρία τοῦ φυσικοῦ δικαίου, καὶ τὴ δικαιρία μιὰ τάση ωμὰ διλιστική. Εἶναι γὰρ θεωρία τοῦ εὐδαιμονισμοῦ στὴν πιὸ κατώτερη μορφή της.

Σύμφωνα μὲ τὴ φύση εἶναι σωστὸ δ ἀνθρωπος νέφηνη νὰ μεγαλώνουν οἱ ἐπιθυμίες του ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερο, καὶ νάχη τὰ προσόντα ποὺ χρειάζονται κάθε φορὰ γιὰ ἴκανοποίησή τους! Ἐπειδὴ δικαίως αὐτὸ εἶναι ἀνίκανοι νὰ τὸ κάνουν οἱ πολλοί, ἀπὸ γνησιοποίηση τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἐπαιγοῦν τὸ ἀντίθετο διαφορετικούς ἔτσι τὶς ἔξαιρετικὲς φύσεις στὸ γέρο καὶ τὸ λογικό. Γιατί, τὶς ἄλλο κάνει αὐτὴ ἡ περίφημη σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη παρὰ διαφθείρει τοὺς ἀνθρώπους ἀφοῦ τοὺς κάγει ἀνίκανους νὰ ὠφελήσουν τοὺς φίλους καὶ νὰ βλάψουν τοὺς ἔχοδους δταν μάλιστα ἔχουν στὰ χέρια τους τὴν ἔξουσία;

Ο Σωκράτης χτυπᾷ ἀλύπητα τὴ θέωρία τοῦ Καλλικλῆ μὲ τὶς τόσο δλέθριες ἡθικὲς συνέπειες. Πρῶτα μὲ δύο εἰκόνες ποὺ δείχνουν ἐπίδραση τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πυθαγόρα, δίγει χειροπιαστὰ τὴν ἀθλιότητα τῆς θιοθεωρίας ποὺ προτείνει.

Κἄποιος σοφὸς λέει πῶς εἴμαστε πεθαμένοι, κι^ρ δτι τὸ σῶμα μας εἶναι δ τάφος τῆς ψυχῆς μας. Τὸ μέρος τῆς ψυχῆς δπου ἐδρεύουν οἱ ἐπιθυμίες λέει πῶς εἶναι τὸ πιὸ ἀστατο καὶ τὸ παρομοιάζει μὲ πιθάρι. Τῶν ἀκόλαστων ἀνθρώπων τὸ ἐπιθυμητικὸ τὸ παρομοιάζει μὲ τρύπιο πιθάρι, ἐπειδὴ ὅλο ζητοῦν καὶ ποτὲ δὲ χορταίνουν. Λοιπόν, στὸν "Ἄδη, ὅλο οἱ ἀκόλαστοι κουβαλοῦν, λέει, στὸ τρύπιο αὐτὸ πιθάρι γερὸ μ^ο ἔνα τρύπιο κόσκινο! Τὸ τρύπιο κόσκινο, εἶναι γὰρ ψυχὴ τῶν ἀνόητων, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ κρατήσῃ τίποτα ἐπειδὴ δὲν ἔχει σταθερότητα κι^ρ εἶναι γεμάτη λησμονία. . . . Ἡ ἐντύπωση δυναμώνει μὲ τὴ δεύτερη εἰκόνα. Δυὸς ἀνθρώποι ἔχουν πολλὰ πιθάρια γεμάτα μὲ πιοτὰ σπάνια καὶ δυσχολοαπόκτητα. Τοῦ ἔνδες τὰ πιθάρια εἶναι γερὰ κι^ρ ἀμα τὰ γεμίση μιὰ φορὰ δὲν ἀνησυχεῖ πιὰ γι^ρ αὐτά. Τοῦ ἄλλου δικαίως τὰ πιθάρια εἶναι σαθρὰ καὶ τρύπια κι^ρ εἶναι ἀναγκασμένος μέρα νύχτα νὰ χύνη ἀπὸ πάνω, ἀλλιώτικα ὑποφέρει φοβερά.

Πόσο εὔγλωττα παρουσιάζουν οἱ δυὸ εἰκόνες τὶς δυὸ ἀντίθετες ἡθικὲς τάσεις! Γιὰ τὴ μιὰ γὰρ εὐδαιμονία εἶναι ἐσωτερικὴ αὐτάρκεια, (κατάπαυση) κατάπαυση κάθε ἐπιθυμίας· γιὰ τὴν ἄλλη τάση εὐδαιμονία σημαίνει ἐσωτερικὴ ἀνεπάρκεια, ἀκατάπαυστη ἐπιθυμία καὶ πλήρωση τῶν αἰσθήσεων.

Ἡ κριτικὴ τοῦ εὐδαιμονισμοῦ γίνεται ὑστερα καὶ δικλεκτικὰ καὶ τελειώνει μὲ τὴν ἀπόρριψη τῆς ἡδονῆς καὶ τὸν δρισμὸ τοῦ ἀγαθοῦ ὅπως τὸν εἰδαμε πιὸ πάνω.

Απ' τὸ Γοργία βγαίνει τὸ παρακάτω σπουδαῖο συμπέρασμα: Πρέπει νὰ υποτάξουμε τὴν ἡδονὴν καὶ κάθε συναίσθημα, κάθε ἔνστικτο καὶ κάθε ὄρμη, γενικὰ τὴν ἀδούλευτη φύση ποὺ ἔχουμε μέσα μας στὴν τάξη, στὴν ἀρμονία καὶ στὸ μέτρο, γιὰ νὰ ξεπηδήσῃ ἐνας κόσμος ἀνώτερος, γεμάτος ὁμορφιὰ καὶ δικαιοσύνη.

Εὔχαρη Σαρκοπούλου

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ:

Νατούρρ, «Ἡ περὶ ἴδεῶν θεωρία τοῦ Πλάτωνος».

Φεδωράκοπούλον, α) «Ηθικὸς στοχασμὸς καὶ ἀρχαῖος εὐδαιμονισμός», β) Σημειώσεις ἥθικῆς τοῦ 1933—34.

Πλάτωνος, «Πρωταγόρας», «Λάκης», «Χαροκόπης», «Μένων», «Πολιτεία».

ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

α) ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Rivista Internazionale di Filosofia Del Diritto.

Διευθυνομένη ὑπὸ Giorgio Del Vecchio

καθηγ. ἐν τῷ Β. Πανεπιστημίῳ τῆς Ρώμης.

Ἐτος XVI. Τεῦχος IV - V (Ιούλιος—Οκτώβριος 1936)

Περιεχόμενα.—α) "Ἄρθρα.

Arrigo Solmi, La giustizia nello stato fascista.

Kotaro Tanaka, Il diritto e la tecnica.

Lotars Sutes, Il problema autonomia - eteronomia nel diritto.

Norberto Bobbio, Instituzione e diritto sociale.

β) Σημειώσεις καὶ συζητήσεις.

Felice Battaglia, Stato, politica e diritto secondo Carl Schmidt.

Francesco Acquilanti, Difesa della filosofia del diritto.

Adriano de Cupis, Nazionalismo e humanesimo nella coscienza Italiana.

Νεκρολογία, Βιβλιογραφία κτλ.

E.Y.D. Δ.Σ.Κ.Ε.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Revue Philosophique de la France et de l'Étranger.

Διευθυνομένη ὑπὸ L. Lévy - Brühl.

*Έτος 61α. Τεύχη 7 και 8. *Ιούλιος—Αὔγουστος 1936.

Περιεχόμενα.—α) Ἀρθρα.

- P. Lachèze - Rey, Réflexions sur la théorie platonicienne de l'Idée.
 H. Birnbaum, «Sensibilité situationnelle». L'apprenti - iinstinct.
 A. Stern, Quelques aspects de la vérité et de la réalité dans la philosophie.

β) Κριτικαὶ επιθεωρήσεις.

- E. Bréhier, A. Koyré, Histoire de la philosophie.
 E. Duprat, E. Freinkel etc., Philosophie religieuse.
 P. Masson Oursel, Philosophies orientales.
 D^{es} Lugnet, et Ch. Blondel, Psychologie.

**Ἀναλύσεις, βιβλιογραφία κλπ.*

Revue de Métaphysique et de Morale.

*Ιδουθεῖσα ὑπὸ Xavier Léon.

*Έτος 43. *Αριθ. 3. *Ιούλιος 1936.

Περιεχόμενα.—α) ἀρθρα.

- P. Janet, La psychologie de la Croyance et le mysticisme (πρῶτον ὅρθον).
 E. Forti, La Nature de l'Emotion.
 J. Kraft, Défense de l'«Aufklärung».
 J. Picard, Syllogisme catégorique et Syllogisme hypothétique (τέλος).

β) Κριτικαὶ μελέται.

Ch. Blondel, La mythologie primitive, d'après M. Lévy - Brühl.

Διάφορα, σημειώματα, βιβλιογραφία.

«SCIENTIA»

*Ιούνιος 1936.

- E. M. Antoniadi, L'astronomie des prêtres égyptiens.—F. Lori, Il magnetismo e le sostanze magnetiche. H. B. Fantham, The evolution of Parasitism among the Protozoa. I. Papp, Geographisch - historische Gesichtspunkte in der Sprachforschung. Μέρος 2ον.

*Ιούλιος 1936.

- J. M. Metallmann, L'état actuel du problème et de la notion de déterminisme dans les sciences de la nature.—M. Dehn, Raum, Zeit, Zahl bei Aristoteles, vom mathematischen Standpunkt aus. Μέρος 1ον. A. Malladra, Le costituzione in-

terna della Terra. G. Bourne. *The Physiology of vitamin C.*
B. La Vergne, *La théorie psychologique des crises économiques.*

6) ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

- Litt (Th.), *Philosophie und Zeitgeist.* F. Meiner, Leipzig 1935.
Cauilleray (M.), *Les conceptions modernes de l'hérédité.* E. Flammarion, Paris, 1935.
Colasiti (G.), *Organismi e Vita.* Ulrico Hoepli, Milano, 1934.
Recherches philosophiques, fondées par A. Koyné. H. Ch. Puech et A. Spaier. 1934—35. Paris, Boivin et Co.
Bonkowsky (Stanislas von Dunin), *Spinoza, τόπος III.* Munster-Westph. 1935.
Nemeth (Otto), *Le développement du Cercle de Vienne et l'Avenir de l'Empirisme logique.* Paris.
Segerstedt (Torgny de), *The Problem of Knowledge in Scottish philosophy.* C.W.K. Gherup, Lund, 1935.
Regis (L.-M.), *L'opinion selon Aristote.* Paris, Vrin, et Ottawa, 1935.
Rodd (E.), *Le Déterminisme monadique et le Problème de Dieu dans la philosophie de Leibniz.* Paris, Vrin, 1935.
Prenant (Marcel), *Biologie et Marxisme.* Paris, Edit. soc. internationales, 1935.
Klinge (M.), *Johannes Reinkes dynamische Naturphilosophie und Weltanschauung.* Leipzig, Hirzel, 1935.
Lachaze-Rey (P.), *Le moi, le monde et Dieu.* Paris, Boivin, 1935.
Laird (J.), *An inquiry into moral notions.* London, G. Allen & Unwin 1935.
Latour (M.), *Premiers principes d'une théorie générale des émotions Néo-észé.* Alcan 1935.
Lau (R.), *Recht und Sittlichkeit.* Berlin, Springer 1935.
Lofti (Enzo), *Il mondo come induzione neurica.* Torino, Sattar 1935.
Lovejoy (A. O.) et Boas (G.), *Primitivism and related ideas in antiquity.*—I. Hopkins Baltimore, 1935.
Lupasco (St.), *Du devenir logique et de l'affectivité.* Paris, Vrin, 1935.
Mané (G.), *Bergson mon maître.* Paris, Bern, Granet 1935.
Morrow (Glenn R.), *Studies in the platonic epistles.* Illinois, Urbana, 1935.
Nacht (Dr. S.), *Psychanalyse des psychonévroses et des troubles de la sexualité.* Paris, Alcan, 1935.
Oesterreich (H.), *Freiheitsidee und Rechtsbegriff in der Philosophie von I. G. Fichte.* Jena, Frommann 1935.
Rey (André), *L'intelligence pratique de l'enfant.* Alcan, Paris, 1935.
Robin (S.), *Platon.* Alcan, Paris 1935.
Schingnitz (W.), *Mensch und Begriff.* Leipzig, Hirzel, 1935.
Schultze (Bennet), *Transcendence and the logical difficulties of transcendence, a logical analysis.* Copenhagen, Levin and Munksgaard, London, 1935.
Sciaccia (M. F.), *Studi sulla filosofia medioevale e moderna.* Napoli, Perella 1935.
Topass (J.), *La pensée en revolte. Essai sur le surréalisme.* Bruxelles, Heriguz 1935.
Vaissière (J. de Ca), *La peur instinctive.* Juvisy éd. du Cert. 1935.